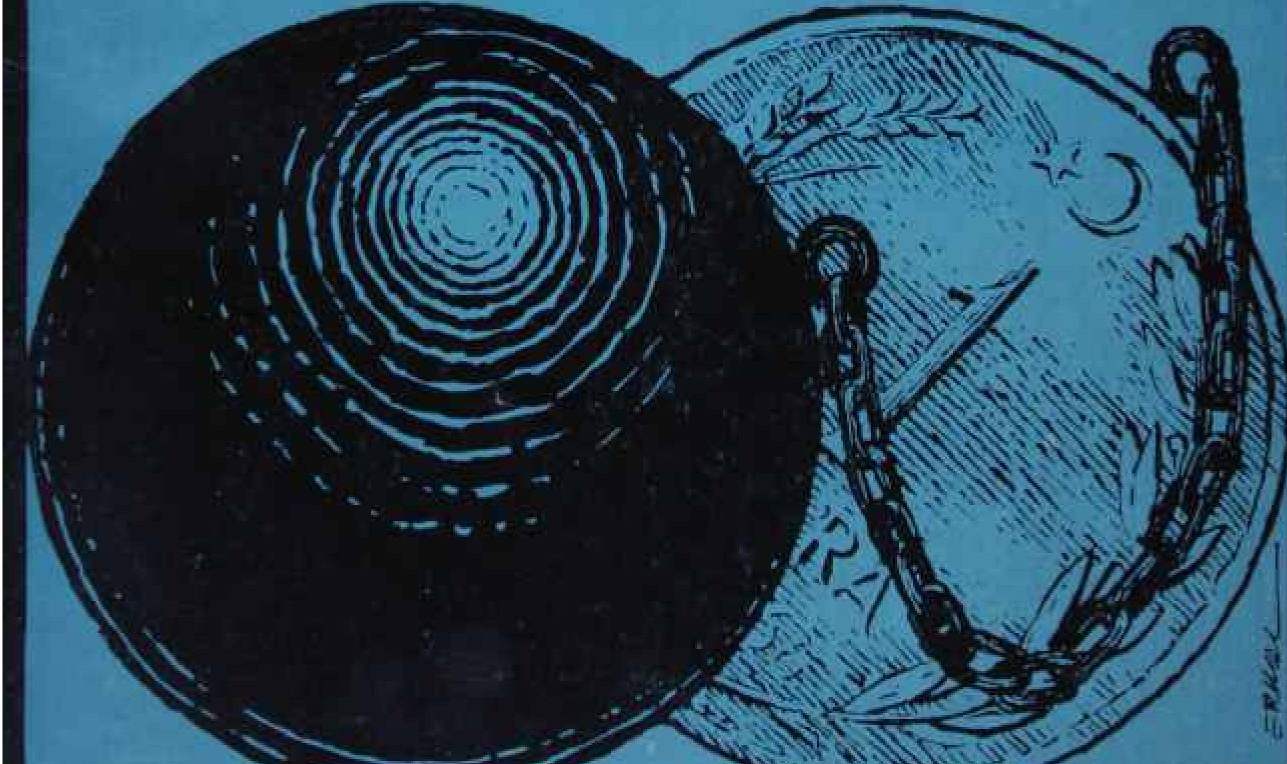
SAYI : 605
22 OCAK 1966
FİATI : 125 KURUŞ

AKİS

HAFTALIK AKTÜALİTE DERGİSİ

HAYAT PAHALILIĞI

İSTİKBALİNİZİN
EMNİYETİ
TASARRUFLARINIZLA
MÜMKÜNDÜR
T.C. ZİRAAT BANKASI

Cilt : XXXV Yıl : 12 Sayı : 605

SAHİBİ VE BAŞYAZARI :
Metin Toker

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Nizamettin Durgun

MÜESSESE MÜDÜRÜ
Tacettin Tezer

BU SAYIDA YAZI KURULU :
İÇ HABERLER KISMI: Kurtul Altuğ, Teoman Erel, Olcay Göçer, Egemen Bostancı (İstanbul) — DIŞ HABERLER KISMI: I. Kemal — MAGAZİN KISMI: Jale Candan, Tüli Sezgin, Hüseyin Korkmazgil — SİNEMA: Nijat Özön — TİYATRO: Naciye Fevzi, Lutfi Ay

İstihbarat Tel: 10 73 82

KAPAK KOMPOZİSYONU
SAN Organizasyon
Erkal Yavi

KAPAK KLİŞESİ
Hünet Klişe İstanbul

KAPAK BASKISI
Rüzgârlı Matbaa

FOTOĞRAF
T.H.A.
Erdoğan Çiftler

KLİŞE
Doğan Klişe

ABONE ŞARTLARI

3 aylık	(12 nüsha)	12.50 lira
6 aylık	(25 nüsha)	25.00 lira
1 senelik	(52 nüsha)	50.00 lira

Geçmiş sayılar 250 kuruştur

İLAN ŞARTLARI
Santimi 20 lira
3 renkli arka kapak 3000 lira

AKİS Basın Ahlâk Yasasına uymayı taahhüt etmiştir.

DİZİLDİĞİ YER
Rüzgârlı Matbaa

BASILDIĞI VER
Hürriyet Matbaası
Ankara

BASILDIĞI TARİH
19.1.1966

AKİS

HAFTALIK AKTÜALİTE DERGİSİ

RÜZGARLI SOK. No : 15
ANKARA - TEL: 118992
P. K. 582

Kendi Aramızda

Geçtiğimiz hafta Cuma günü Meclis kürsüsünde bulunan Osman Bölükbaşı, AP'li milletvekillerinin bir sorusu üzerine, elindeki mecmuayı kendilerine doğru uzatarak, "Evet, AKİS Mecmuası!" deyince AP sıralarından homurdanmalar ve "Oooo" sesleri yükseldi. Kendimi bir an DP Meclislerinde sandım. Hatıralarım bir an için gerilere uzanı verdi. O zamanlar da DP'nin başları, Grup toplantılarında ve Meclis müzakerelerinde AKİS'i ellerine alır, işlerine gelmeyen, kendilerim yanlış yolda olduklarım söyleyen satırları okurlar ve sonra, "İşte bu basını yola getirmek lâzım" diyerek, Basının başına örecekleri çorapları tasarlarlardı. Düşünüyorum da, aradan bunca yıl ve bir de ihtilâl geçmiş olmasına rağmen, bir takım kafalar ayni, tertipler ayni, tasarruflar ayni...

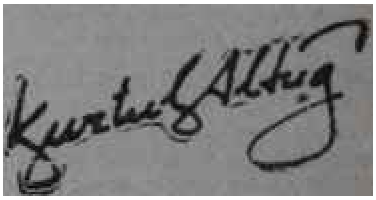
AKİS, Tural Mektubu dolayısıyla, geçtiğimiz hafta önce sayın Savunma Bakanı Topaloğlu tarafından tariz için, sonra da Osman Bölükbaşı tarafından tanıklık maksadıyla bir kere daha anıldı ve bir kere daha Meclis zabıtlarına geçti. AKİS'in kaderi budur: İktidarlar tarafından yerilmek!..

Bu hafta yayınladığımız bir mektup, ilgilisi tarafından okununca, sanırım ki AKİS'e gene tarizde bulunulacaktır. Ancak, lâik Türkiye Cumhuriyetinin bir Bakanının dolaylı olarak TRT'ye yazdığı mektubun kamuoyunca bilinmesinde fayda gördük. Zira dini inançların politikaya âlet edilmesinin Atatürk Türkiyesinde tasvip görmiyeceği kanısındayız.

AKİS'in bu haftaki kapak konusu, "Hayat Pahalılığı"dır. Türkiyede, her geçen gün biraz daha artan ve dargelirli vatandaşı tehdit eden hayat pahalılığından yakınmayanlar, herhalde, AP İktidarını can ve gönülden destekleyen küçük bir mutlu azınlıktan ibarettir. Ama mutsuz çoğunluk, pek haklı olarak, pahalılığın nedenini sormakta ve önlenmesini istemektedir. İşte, derginin baş tarafına aldığımız "Pahalılık" başlıklı yazı hem bu sorunun cevabı, hem de pahalılığa sebep olanların teşhiri niteliğindedir.

AKİS okuyucuları bu satırları okudukları sıralarda "İsmet Paşayla 10 Yıl"ın I. Cildinin ikinci baskısı bitmiş olacaktır. Gelen taleplere göre bu nefis eseri postalamağa başlıyacağız. Bayram içinde de bayilere dağıtım yapabileceğimizi ümit etmekteyim.

Saygılarımızla

AKİS
HAFTALIK AKTÜALİTE MECMUASI

Cilt : XXXV Sayı: 605 22 Ocak 1966

İKTİSADİ VE MALİ SAHADA

Zam gören maddelerden birkaçı: Vita, et, soğan
AP'nin "Müreffeh Türkiye"si!

Pahalılık

Menderes kıskacı

(Kapaktaki mesele)

Aşağıdaki mısralar, Karadeniz Ereğlisinde veteriner hekimlik yapmakta olan bir memur vatandaşın günlük bir gazeteye gönderdiği manzum taşlamadan aktarılmıştır.

Pirinç 5'e, et 10'a, Vita dersen yok oldu,
Fasulye 3,5'a, yemeyeli çok oldu.
Tereyağı 20'ye, yoğurt zaten 5 lira,
400'le 500 lira, gayet normal bir kira.
eh, doğrusu yakışır zeytinlerden gerdanlık
Hanımlar! 10 liraya alınız sandık sandık.
Yüzde 40'cık mı artmış hayatın seviyesi
Oldu bize bu haber yılbaşı hediyesi.

1966 Türkiyesinde bilhassa sabit gelirli vatandaşlara becelleşecekleri meselenin ne olacağı artık anlaşılmaktadır. Üzerine taşlamalar yazılmağa başlanan bu mesele, hayat pahalılığıdır. **Mızrak çuvalı** delmiş, Türkiyede **oynanan** oyunun **pratik ve acı** sonuçları **ortaya** çıkmaya başlamıştır. **Artık hayat** pahalılığından bahsedenlerin karşısına **Hükümet,** "söylediğiniz yalandır" **diye** çıkamamaktadır. **Durum resmî** belgelerle, fiyat **endeksleriyle,** rakamlarla **bellidir. Türkiye İş Bankasının** çıkardığı bültende **Ankara geçinme endeksi** -1953 **yılı** 100 kabul edildiği takdirde-, 1964 ortalamasına göre 265 iken, 1965 Eylül ayında 286'ya çıkmıştır. Bu, yüzde 10'un üzerinde bir fiyat artışına **tekabül** etmektedir. Aynı bültende, bir **yıl** içinde **toptan** eşya fiyatlarında yüzde 13.9, gıda maddeleri ve yemlerde yüzde 15.9, **sanayi** hammaddeleri ve yarı mamüllerinde yüzde 10.7 oranında artış olduğu **kaydedilmektedir.** İstanbul Ticaret Odasının yayınladığı endekse göre ise, 1965 **yılı** başından itibaren 10 ay içinde fiyatlarda yüzde 7.8'lik bir artış olmuştur. Bu yıl toplam olarak bütün malların fiyatlarında ortaya çıkan artış, resmi açıklamalara göre, yüzde 10.3'tür.

Üstelik, bu resmî açıklamalar gerçekleri tam olarak yansıtmamaktadır. Çünkü başlıca gösterge olarak kullanılan endekslere çimento, demir gibi temel malların fiyatları resmî fiyatlar olarak konulmaktadır. Kiralar ve ısıtma masrafları ise yıllardanberi bu endekslerde, sabitmiş gibi yer almaktadır. Oysa temel mallar karaborsada, kiraların ve ısıtma masraflarının seviyesi ise göklerdedir. Fiyat artışları pratik yollardan kontrol edildiğinde ortaya daha net bir tablo çıkmaktadır. Ankara Belediyesi Hal Müdürlüğünün cetvellerine bakılırsa. Halde satılan 33 malın toptan fiyatları bu yıl, geçen Ocak ayının ortalamasına göre yüzde 110 artmıştır! Bu şekilde yapılan be-

saplar bakkaliye mallarında artışın yüzde 31'den az olmadığı sonucunu vermektedir. Sebzelerde ise fiyat yükselmesi yüzde 64'e varmaktadır. Bu alanda rekor, kuru soğanda dır. Geçen yıl kilosu 25-50 kuruştan satılan kuru soğan bu yıl 3 liraya kadar satılmaktadır. Zaten fiyat artışında rekor lahana ile soğandadır: yüzde 300 civarında! Halk arasında "soğan hediyelik eşya arasına girdi. Koy karton kutuya, bağla kurdelâyı, yolla en müşkülpesent dostuna" diye işin esprisi yapılmaktadır. Geçen yıl 8 liraya alınan koyun eti, bu yıl Ankarada 10, İstanbulda ise 15 liradan alınabilmektedir.

Rekor yılı

Bu fiyat yükselişlerinin anlamı, rahatı yerinde, tuzu kuru kimseler tarafından belki iyice anlaşılamıyacaktır. Ama şu bilinmelidir: ,Orta Doğu Teknik Üniversitesi araştırıcılarının asgari ücret tesbiti için yaptıkları bir çalışma, bir işçinin sadece yiyecek ihtiyacının karşılanması için günde 15 liranın gerekli olduğunu ortaya koymuştur. Üstelik bu araştırmanın yapıldığı tarihte fiyatlar bu seviyede değildi. Demek ki mesele milyonlarca türk vatandaşının karnını doyurabilmesi veya aç kalması» kısaca bir "ölüm - kalım" meselesidir. Belki Demirel Hükümeti, Hindistanda açlık tehlikesine karşı merhum Şastrinin açtığı "haftada bir öğün yemek yemeyiniz" gibi bir kampanya açmayı ve "Milletçe midemizi millî gıda olan fasulye ile doyuralım" demeyi düşünmektedir. Ama bu da işi halletmiyecektir. O takdirde de fasulye tevazudan vazgeçip, lahana ile soğanın peşine takılıverecektir.

Fiyatlardaki bu yükselmeler aslında Cumhuriyet tarihinin rekorudur. Şekle bakılırsa, rekor yılı olarak 1958-59'u göstermek gerekir. Çünkü o tarihte alınan istikrar tedbirleri, Millî Korunma Kanununun kaldırılması, türk parasının değerinin düşürülmesi ile fiyatlar yüzde 19 yükselmişti. Bu, ekonomik kararların doğurduğu ve istatistiklerde eski resmî fiyatlar verine gerçek fiyatların kullanılmağa başlanmasından ileri gelen zorunlu bir artıştı. Son bir yıl içinde kaydedilen yüzde 10.3'lük artış ise gerçek bir artıştır. Bu yüzden 1965-66 fiyat artışları bazı otoriteler tarafından 1958-59 artışlarından da hızlı diye nitelenmektedir.

Bir bakkalda yiyecek maddeleri ve fiyatları
Biri yer, biri bakar...

Şeytan bunun neresinde?

Gerçek böylece tesbit edildikten sonra, işin tartışması başlamıştır. Tartışmaya katılanların bir kısmına göre sebep, bünyeden ileri gelmektedir: Türkiyede yıllardanberi devam eden enflâsyonist bir baskı vardır. Fiyat artışları, mevsimlik sebeplerin bu baskı ile birleşmesinden doğmuştur. Kimine göre ise ortada korkulacak bir durum yoktur. Bu görüşe bir süre önce Başbakan Demirelin de katılmış olduğu ve "Fiyat artışları sıhhat alâmetidir" dediği hatırlardadır.

Bazı bilim adamları ise siyasî sebepleri tamamen bir yana bırakmakta ve hava şartlarıyla tarımsal üretimin, talep dalgalanmalarının teferruatına gömülmektedirler.

Aslında ise problem, sanayileşmesini tamamlamamış, tarımda ilkel metodlarda kalmış, dış ticareti açık veren bütün az gelişmiş Ülkelerin ortak problemidir. Bu ülkelerde tarımsal üretim tabiat şartlarına bağlı olduğu için, talep artışları karşısında özellikle gıda maddeleri üretimi arttırılamamakta ve ortaya çıkan dengesizlik önce gıda maddelerinde fiyat artışları yaratmaktadır. Bunun tedbiri alınmadığı, rasyonel bir politika takip edilmediği takdirde fiyat artışları diğer maddelere yayılmakta, birbirini etkiliyerek kontrolden iyice çıkmakta ve enflâsyon denilen canavar doğmaktadır. Bu ülkelerde -ve tabii Türkiyede- sermaye birikimi eksik, idareciler bilgisiz, gelir seviyesi düşük, bunun sonucu olarak istihlâk eğilimi kuvvetli, tasarruf-eğilimi zayıf olduğundan, enflâsyonun devamlı tehdidi, az gelişmişlik şartları ortadan kaldırılıncaya kadar devam etmektedir. Bunun çaresi, kemerleri sıkmak, memleketin yaratıcı güçlerini bir yönde harekete geçirmek ve sağlam metodla kalkınmaya çalışmaktır. Plânlı kalkınma ve İnönü Hükümetleri işi disipline etmiştir. Ancak, İnönü Hükümetleri devrinde bir fiyat istikrarının sağlanması kolay olmamıştır. Bu yıllarda memnun olmıyan zümre, spekülâtör tüccardır. Piyasanın yanıp kavrulduğunu, Türkiyenin battığını, özel sektörün korunmadığını bıkmadan tekrarlayanlar, düzenli bir ekonomi içinde para kazanmanın gerektirdiği bilgi ve ahlâka sahip olmıyan, çıkarcı kimselerdir. İstedikleri, dalgalanan fiyatlar, sonuna kadar açılmış kredi muslukları ve karaborsa imkânıdır. Bu zümrenin bütün ümidi, türk politika ve iktisat sahnesinde DP'nin yerini alan AP'dir. AP, Ticaret Odalarının bültenlerini Grup konuşması olarak tekrarladığı muhalefet yıllarındanberi bu zümrenin sözcülüğünü ve alemdarlığını yapmaktadır.

AP macerası

İnönünün başkanlığındaki son Hükümet, 1964 yılı sonlarında Plân-

lamanın tavsiyesi ile birkaç yıl izlenen istikrar politikasının meyvasını ihtiyatlı bir şekilde toplamak amacıyla hafif bir genişleme politikasını başlatmıştır. Niyet, daha ziyade bir kontroldür. Eğer ekonomi kabul ederse, para hacmi, dikkatli bir şekilde, bir miktar genişletilecektir. Bu amaçla 1964 sonunda 200-250 milyon liralık bir emisyon yapılmış, ayrıca Maliyenin Merkez Bankasından çekebileceği avans oranının yüzde 5'ten yüzde 10'a çıkarılabilmesi için bir kanun tasarısı hazırlanmıştır. Fakat bu politika. daha uygulanmağa başlamadan İnönü Hükümeti devrilmiş ve AP iktidara gelmiştir. Demirel, daha önce özel sektöre verdiği sözleri ve faturaları ödeyebilmek için bu ihtiyatlı denemeyi tam bir macera haline sokuvermiştir. Bunun sonucu, emisyonun hızlandırılması ve kredi musluklarının sonuna kadar açılması olmuştur. CHP ayrılırken tedavüldeki para 6 milyar 335 milyon lira iken, bugün 7 milyar 100 milyondur. Bunun anlamı, AP İktidarının 800 milyona yakın miktarda para bastığıdır. Kredilerdeki artış daha da pervasız olmuştur. 1965 başında 13 milyar 500 milyon lira olan kredi hacmi, 10 ay sonra 16 milyara ulaşmış ve yıl sonunda yüzde 20'lik bir artış oranı doğmuştur. Eski enflâsyon yılları sayılmazsa, son yıllarda böyle bir artış görülmüş değildir. 1962-63 döneminde bu oran yüzde 9'dan ibarettir. Üstelik bu artış, sıhhatli bir gelişmenin ve bunun sonucu olan gerçek bir talep yükselmesinin sonucu da sayılamaz Faiz oranının yüzde 15 gibi yüksek bir seviyede bulunduğu sırada kredi talebinde böyle hızlı ve büyük bir artış, kredi alanların paranın değerinin düşeceği ve böylece kredi maliyetinin bedavaya geleceği ümidinden de ileri gelebilir. Prof. Osman Okyar bu fikirdeki otoritelerden biridir. Menderes devrinde, enflasyon yıllarında tüccar bu tip oyunlara alıştırılmıştır. Şimdi DP'nin dublörü sahnede olduğuna göre, böyle bir ümidin tazelenmemesi için sebep yoktur.

Nitekim bu kredinin tamamen üretim sağlıyacak alanlara akmadığı, bazı temel mallarda görülen karaborsa olayları ile anlaşılmıştır. Son aylarda demir ve çimento üzerinde dönen oyunlar ve kaydedilen fiyat artışları bunun örneğidir. Kaynağında enflasyon ümidi bulunan bu spekülatif faaliyetler diğer mallara da sıçrayınca, fiyatlarda bilinen atlama ve sıçramalar ortaya çıkmıştır.

Yabancıların müdahalesi

Böylece fiyatlardaki yükselme çeşitli mallara sıçramaya ve türk ekonomisi bir enflasyona doğru süratle yol almaya başlayınca, yurt içinde Plânlama Teşkilâtı, yurt dışında ise Para Fonu ve Konsorsiyom işe müdahale etmişlerdir. Batılılar, özel ve yabancı sermaye dostluğu ile Demirel kendilerine ne kadar sevimli görünürse görünsün, enflâsyon endişesi daha ağır bastığı için, vetoyu çekmişlerdir. Birkaç ay önce Ankaraya gelen bir heyet, bu konuda Demirele epey baskı yapmıştır. Kredilerin kısılması için alman karar ile, Merkez Bankası avanslarının -dolayısiyle emisyonun- kısılması bu ziyaretin sonucudur. AP'liler, kendi iktidarları zamanında kabul edilen ve Merkez Bankası avanslarını yüzde 10'a çıkaran kanunu uygulamıyacaklarını ve yüzde 8'i geçmeyeceklerini bildirmişlerdir. Ancak, Bütçe gelirlerini yüksek göstererek bu yüzde 8'i fiilen yine de yüzde 10'un üzerine çıkarma niyeti bakidir ve sezilmektedir.

AP İktidarı, ölçüsüz açılma politikasının yanında fiyat kontrolünü boş bırakan basiretsiz politikası ile de bu sonucu hızlandırmıştır. Vita yağındaki yükselme bunun örneğidir. Margarinlerde hammadde olarak kullanılan soya yağı ithalinin durdurulması bu basiretsizliğin delilidir. Bu yüzden Vita fabrikası, hammadde bulunmadığım ileri sürerek, iki defa zam yapmış, margarinin kilosu önce 350, sonra 450 kuruşa yükselmiştir. Soya yağı ithal edildikten sonra da Vitanın zam görmesi ve 550 kuruşa çıkması ise Ticaret. Bakanlığının ataleti ve kontrol mekanizmasının işletilmeyişindendir. Neden sonra uyanan Ticaret Bakanı Macit Zeren, haftanın başında, belediyelere, fiyatlara narh koymalarım tavsiye için harekete geçebilmiştir.

Bütün bunlar, basiretsiz AP İktidarının düştüğü durumu göstermektedir. AP, yabancıların ve Plânlamanın baskısı ile hem kredileri arttıramamakta -yani özel sektöre karşı mahçup düşmekte-, hem de fiyat artışlarını durduramıyarak, oylarını aldığı fakir halkın acılarını arttırmaktadır. Eğer AP, fiyatları durdurmak için istihsal malları ithaline ve istihlâk sanayiine hız verirse, bu takdirde de yatırımlar aksayacak ve Demirelin hızlı kalkınma propagandası suya düşecektir. Personel Kanununun uygulanması sonucu 3 milyara varacak olan Bütçe açığı ise ayrı bir tehlikedir.

Yani Demirel, "eğer fiyat artışını durduramazsa kurşuna dizerim" şeklinde tehditlerle Maliye Bakanı arayan durumuna düşmüştür.

İnşaat malzemeleri

Karaborsa hortluyor

Hükümet

Uçuş hazırlıkları

Başbakan Süleyman Demirel son günlerde, Kabineyi kurduğu sırada hiç ilgi göstermediği bazı AP'lilerle gizli görüşmeler yapmaya başlamıştır. Pek büyük bir samimiyet havası içinde yürütülen bu temaslarda konu, AP yönetiminin nasıl kuvvetlendirileceği ve kusurların nasıl giderileceğidir! Konuşmalar neticede, Kabinede yapılacak bir revizyona gelip dayanmakta ve Başbakan, görüştüğü milletvekili ve senatörlerden bu konuda fikir sormaktadır. Aslında fikri sorulanlara telkin edilen şudur: "Bütçe sonunda Kabinede bir revizyon düşünüyorum. Hazırlıklı olunuz!"

Başbakanın bu "gizli" temasları, parti ve Parlâmento kulislerinde büyük bir "gizlilik" içinde yayılmaktadır. "Gizlice" anlatıldığına göre Demirel, daha işin başında yıpranmış olmaktan yakınmakta, devlet idaresinin kolay olmadığını itiraf etmektedir. Ayrıca, üç günde yıpranmış bazı Bakanlarla, bunların yerlerine gelebilecek kimselerin isimleri konuşulmaktadır.

Bu mahrem düşünceler ve konuşmalar parti içinde -ve dışında- bir ümit rüzgârı halinde estirilmektedir. Demirelin gerçekten böyle bir niyet taşıyıp taşımadığı, bu işlerin mavi boncuk dağıtmaktan daha ciddi bir anlama gelip gelmediği tartışıladursun, bir başbakanın hükümeti kurduktan iki ay sonra revizyondan söz etmeğe başlaması biraz gariptir.. Revizyon başarısız hükümetler içindir. Başarısızlığın bu kadar çabuk itiraf edildiği ise görülmüş, duyulmuş şey değildir. Üstelik, Demirel bununla kalmamış, geçen haftanın sonunda Meclis kürsüsünde Yüce Divandan bahsetmiştir. Hem de kendisinin gitmesi ihtimali bulunan bir yargı mercii olarak! Bu noktalar, Başbakanın kendine güveninde ve iyimserliğinde bazı eksilmeler olduğunun işaretidir. Bu zaaf, geçen Cuma günü Mecliste bir ara son haddine varmış ve aşikâr bir şekil almıştır. Başbakanın bu halinin esas sebebi, parmağının ucunda çevireceğini sandığı devlet mekanizması üzerinde bazı oyunlara girişmesi ve böylece başlıyan bazı gelişmelerin kendi inisyatifinden çıkarak büyük bir hız kazanmış olmasıdır: AP İktidarı, girdiği yolda, başlangıçtaki hatalarının sonucu olan yeni aksaklık ve yanlışlıkların meydana getirdiği ve gitgide büyüyen bir çığın içinde, bir. istikamete doğru sürüklenmeğe başlamıştır. Tural Mektubunun açıklanmasından sonra girişilen büyük çaptaki tasfiye hareketi, Johnson Mektubunun açıklanma şekli ve nihayet Meclise, 27 Mayısı tasfiye anlamı taşıyan, bir Af Kanunu getirilmesi bu çığı meydana getiren başlıca hatalardır. Milli Birlik Grupunun bu afla ilgili ve 17.1.1966 tarihli bildirisi, AP iktidarının gittiği yönü tesbit ve tescil etmesi bakımından, belki de önemli bir belge olarak siyaset tarihimize geçecektir. Bildiri şöyledir:

Kulağa Küpe

Devlet sırrı

Johnson'un Mektubunu gazetede yayınlamak suç, anladık. Peki ama, o mektubu gazeteye vermek suç değil mi?

Turalın Mektubunu gazetede yayınlamak suç, anladık. Peki ama, o mektubu gazeteye vermek suç değil mi?

Hımmm..

Galiba devlet sırrını şuna buna açıklamak suç değil de, bu sırrı şuna buna açıklıyanı açıklamak suç! Kimbilir, asıl devlet sırrı dedikleri belki de budur?

"Yassıada mahkûmları için şimdiye kadar temel suçluluğa dokunmayan iki af kanunu çıkarılmıştır. Bu defa Hükümetin getirdiği af la sarısı, seçimlerden sonra gittikçe açığa çıkan, fiilî olarak 27 Mayıs öncesini restore etme arzusunu ve Anayasanın ruhunu teşkil eden dibacesindeki prensipleri hukukî olarak yok etme amacını gütmektedir.

Böylece İktidar, seçimle kazandığı kaynaktaki meşruiyetini yitirmekte ve Anayasaya vücut veren temel inancla çatışma halinde görülmektedir."

Birleşen muhalefet

Geçtiğimiz hafta Cuma günü Johnson Mektubunun Demirelin gazetecisi tarafından Hürriyet sütunlarında, tahrif edilerek, yayınlanmasıyla -ifade Başbakan Demirelindir- ilgili görüşmeler Mecliste devam ederken, kuliste Turizm ve Tanıtma Bakanı Nihat Kürşat şöyle diyordu:

"— Devletin artık ne haysiyeti kaldı, ne itibarı ve ne de şerefi. Yarın şifreler de açıklanırsa, buna şaşmamak lâzım!."

Kürşat bunu söylerken, içeride, Meclis salonunda Hükümet ve Başbakan çok kötü bir duruma düşmüş bulunuyordu. Hükümetin gerekli ciddiyet seviyesinden mahrum bulunduğu noktasında ilk defa olarak bütün muhalefet partileri birleşmişlerdi. Alican dahi mektupların yayınlanmasını ve Hükümetin bu konudaki tutumunu beklenmedik, sert bir konuşma ile yerdi ve:

"— Turalın ve Johnson'un mektuplarının basında yayınlanmasından sonra devlet yönetimi üzerinde ciddi tereddütler duymamız lazımdır" dedi.

YTP lideri, Tural Mektubu ile ilgili tahkikatın arkasının bırakıldığını ifade etti ve şu cümleyi kullandı:

"— Hükümet, hadiselerin suçlularını tesbit konusunda hassasiyet göstermezse, devlet idaresi laçka olur ve devlet emrivakilerle laubali bir şekilde idare edilir!".

Aynı gün konuşan TİP ve CHP-den sonra MP en sert üslûpla meseleyi tesbit etti. Bölükbaşı yaptığı konuşmada, işin skandallar serisi haline döküldüğünü: Milli Savunma Bakanının Turaldan, fikirlerini mektup halinde vermesini istemekle onu tuzağa düşürmüş Olduğuna dair haberin -ki bu haber AKİS tarafından yayınlanmıştır- hâlâ yalanlanmadığını, bu gibi hafife almaların önce rejim, sonra da memleket için felâket yaratacağını söyledi *ve* MP'nin bu konularda bir Meclis Araştırması teklifi vereceğini açıkladı. Başbakanın bütün bu tenkitlere cevabı, devraldığı devlet mekanizmasını suçlamak ve kendisiyle ilgili haberlerden şikayet etmek oldu. Demirel şöyle dedi:

"— Bugünkü Türk Hükümeti amerikan taraftarı olmakla itham edilmekte ve bu tezvirat bütün yurda yayılmak istenmektedir. Bu bir istismardır. Bunun aksi iddia ediliyorsa, Hükümetimiz Yüce Divana gitmeye hazırdır!"

Demirelin kıpkırmızı bir suratla yaptığı konuşma insicamsız ve ha-

MEKTUP

İnönü- Johnson mektuplaşmasının kendi iç politika çekişmelerimizi de, Kıbrıs sorununu da aşan bir yönü vardır.

Johnson'un mektubu, dış politikamızdaki ve ulusal savunma politikamızdaki bazı önemli zayıflıkları, aşırı bağımlılıkları ortaya koymakta; İnönünün gönderdiği cevap da, bu zayıflık ve bağımlılıkların Türkiye için taşıdığı sakınca ve tehlikelere dikkati çekmektedir.

"Amerika, Başkan Johnson'un 5 Haziran 1964 tarihli bu mektubuyla, Türkiyenin Kıbrısa çıkarma yapmasına engel olmuş sayılır mı, sayılmaz mı?", "Mektubun üslûbu sert mi, yumuşak mı?", "O zamanki Başbakan sayın İnönünün bu mektuba karşılık verirken kullandığı üslûp da gereği kadar sert mi, değil mi?" yollu soruların cevaplarını aramakla yetinenler, mektupların satırları, kelimeleri arasında kaybolup, asıl can alıcı yönünü gözden kaçırabilirler.

Oysa bu mektuplaşma, tümüyle, bu gibi soru ve cevapların çok üstünde bir önem taşımakta, dış politikamızı ve savunma politikamızı âdeta bir projektör ışığında yeniden değerlendirme, eksiklerini gediklerini görme ve bu eksiklere, gediklere çareler arama fırsatını bize vermektedir.

Bu fırsat kaçırılmamalıdır.

Mektupları, bu açıdan çözümlersek, başlıca şu gerçekler karşımıza çıkar:

1. Birleşik Amerika, hukuken kendisini ilgilendirmeyen dış politika meselelerinde bile, Türkiyenin, bir harekete geçmeden önce, kendisinden müsaade almasını beklemektedir. Johnson, İnönüye mektubunda, bu İsteği şu çıplak ifadeyle belirtmiştir:

"..böyle bir harekete tevessül etmeden önce, Birleşik Amerika Devletleri ile tam istişarede bulunmak mesuliyetini kabul etmenizi hassaten rica etmek mecburiyetindeyim."

Demek ki Amerika, kendisini, Batı İttifak sistemi içinde, o ittifakla doğrudan doğruya ilgili olsun olmasın, her önemli karar için düşüncesi sorulacak, her teşebbüs için izni alınacak, otoriter bir önder olarak görmek istemektedir.

Müttefikleri tarafından fırsat verilirse, her büyük devlet böylesine kudretli ve yetkili bir önder olmak ister. Ama o önderlik mevkiini doldurabilmesi için, önderliğin tamamlayıcı unsurları olan sorumluluk duygusunun da, kesin, çabuk ve âdil kararlar verebilme yeteneğinin de kendisinde gelişmiş olması gerekir. Amerika ise, bu duygu ve yetenekten yoksundur. Ne kadar yoksun olduğu, İnönünün mektubunda açıkça ortaya konulmaktadır.

Johnson'a cevap olarak gönderdiği 13 Haziran 1964 tarihli mektubun bir yerinde İnönü, şöyle demektedir:

"25 Aralık 1963de ilk buhran patladığı vakit, Garantör Devletlerle temasa geçtiğimizde, derhal Amerikayı haberdar ettik ve Amerika bize bu meselede kendisinin taraf teşkil etmediği cevabını verdi."

Sorumluluktan ürktüğü vakit, böyle "meselede taraf değilim" gerekçesiyle, meselelerin içinden sıyrılmağa çalışan Amerika, canı isteyince de, "taraf" olmadığı meselelere, tarafsızlıkla bağdaşmayan biçim ve ölçülerle ve bütün ağırlığıyla karışmaktadır.

İnönü Amerikayı, müttefikleri olmasına rağmen, Türkiye ile Yunanistan arasındaki durumda, "samimi ve ciddî bir vaziyet" almadığı için de kınamaktadır.

Mektupların ortaya çıkardığı bu durum, Amerikaya, Batı ittifak sistemi içinde fazla yetkiler tanımanın da. Amerikanın bu yetkileri iyi kullanabilme yeteneğine güvenmenin de çok tehlikeli olduğunu göstermektedir.

2. Birleşik Amerika, Türkiyeye askeri malzeme yardımında bulunmuş olmanın, kendisine, silâhlı kuvvetlerimizin kullanılışı üzerinde kesin söz hakkı tanıdığı kanısındadır. Johnson bu kanıyı, mektubunda şöyle dile getirmiştir:

"..askerî yardımın, veriliş maksatlarından gayrı gayelerde kullanılması için, Hükümetinizin, Birleşik Devletlerin müsaadesini alması icab etmektedir. (...) Mevcut şartlar altında, Türkiyenin Kıbrısa yapacağı

fifti. Mektuplar hakkındaki tenkitlerin haksız olduğunu söylüyor, fakat Turala tuzak kurulduğu yolundaki, Bölükbaşı tarafından da tekrarlanan haberi yalanlamıyordu. Amerikan taraftarı diye tanıtılmaktan yakınıyor, fakat kendi Enerji Bakanının, bugün görevinden alınmış bulunan milliyetçi bir Genel Müdüre, bir amerikalının hazırladığı maden tasarısı konutunda "Tasarı hakkında konuşmak için vakit yok. Mr. Grant tasarının 14 Nisanda Meclise sevkedilmesini istedi" dediği yolundaki haberi yalanlamıyordu!

O gün Demirel ve AP tam bir hezimete uğradı. AP'liler, Başkan Vekili Ahmet Bilgine hücum ederek, onu şaşırtarak ve gürültü çıkararak celseyi tatil ettirmekle kendilerini kurtarabildiler. Fakat kayıpları büyüktü. Demirel yenilmiş, Hükümet yıpranmış, Muhalefet ise birleşmişti.

AP içindeki homurtular ve memnuniyetsizlik bu olayla iyice (Bak: "AP") artmıştır. Demirelin, "Hükümette revizyon" formülüne iştiyakla sarılması, bu çaresizliğinin ve yenilgisinin ifadesidir.

Dış Politika

Dostlar alışverişte

Bu yazının yazıldığı sırada Kuvvet Komutanlarıyla birlikte bazı askerî birlikleri teftiş etmekte olan

LAR

Bülent ECEVİT

bir müdahalede, Amerika tarafından temin edilmiş olan askeri malzemenin kullanılmasına Birleşik Devletlerin muvafakat edemiyeceğini size bütün samimiyetimle ifade etmek isterim."

Fakat Amerikanın, bu sözlerinde bir "samimiyet" de olmadığı, Yunanistana karşı davranışında ortaya çıkmıştır. Türk silâhları amerikan yardımından sağlandığı gerekçesiyle, Türkiyenin Kıbrısa karşı silâh kullanamıyacağını belirten Amerika, Yunanistanın, gene amerikan yardımından sağlanmış silâhlarla Kıbrısa yığınak yapmasına göz yummuştur.

Üstelik, Türkiyedeki NATO Üsleri NATO'nun maksatları dışında kullanılamayacağı hâlde, Amerika, 1958'de, İncirlik hava üssünden, Lübnanın iç işlerine silâhlı müdahale için yararlanmakta da bir sakınca görmemiştir.

Demek ki Amerika, Türkiyenin bağımsız bir devlet olarak kendi askerî imkânlarına tasarruf hakkını tanımamakta, buna karşılık, kendisini, Türkiyenin askeri imkânlarına dilediği gibi tasarrufa yetkili saymaktadır.

3. Türkiye, NATO'yu, hür dünya için olduğu kadar kendi güvenliği için de en büyük teminat olarak görüyordu. Fakat Johnson'un mektubu, kendi güvenliğimiz için NATO'ya belbağlamanın, NATO'ya bir ölçünün üstünde güvenmenin ne kadar tehlikeli olabileceğini bize göstermiştir.

Johnson, bu konuda, şöyle demektedir:

"NATO müttefiklerinizin tam rıza ve muvafakatları olmadan Türkiyenin girişeceği bir hareket neticesinde ortaya çıkacak bir Sovyet müdahalesine karşı Türkiyeyi müdafaa etmek mükellefiyetten olup olmadığını müzakere etmek fırsatım bulamamış olduklarım takdir buyuracağınız kanaatindeyim."

Buna karşı, İnönünün mektubundaki sözler, "NATO ittifakının mahiyetleri ve temel prensipleri bakımından aramızdaki büyük görüş farkı"nı ortaya koymaktadır. İnönü bu konuda şöyle demektedir:

"Bizim anlayışımıza göre, Atlantik Andlaşması, üye devletlere, taarruza uğrayan üyeye derhal yardım etmek vecibesini yüklemektedir. (..) Şayet diğer üyeler, Sovyet müdahalesine maruz kalan NATO üyesinin haklı olup olmadığı, müdahaleyi kendi hareketi ile tahrik edip etmediği gibi hususları münakaşaya kalkışırlar ve münakaşa neticesine göre yardım mükellefiyetleri olup olmadığının teshiri cihetine giderlerse, NATO ittifakının temel direkleri sarsılmış ve mânası kalmamış olur. Yardım vecibesinin mânası olabilmesi için, bu vecibenin, maruz kalınan tecavüzle birlikte derhal doğması gerekir."

Büyük devletlerden biri tarafından yapılacak bir saldırının, saatler, hattâ dakikalar içinde kesin sonuca bağlanabileceği nükleer savaş çağında, İnönünün bu itiraz ve kaygılarının ne kadar haklı olduğu herhalde tartışılamaz.

Johnson - İnönü mektuplaşmasındaki bu karşılıklı görüşler, kendi güvenliğimiz için NATO'ya bir ölçünün üstünde belbağlamanın yanlışlığını da, bu mektup alındıktan sonra Sovyetler Birliğiyle ilişkilerimizi yeniden düzenlemenin doğruluğunu da, bütün açıklığıyla ortaya çıkarmaktadır.

İnönü, Johnson'un mektubuna sadece yazdı cevap vermekle kalmamıştır. İnönü, Johnson'un mektubunun ortaya çıkardığı bu acı gerçekleri gözönünde tutarak, dış politikamızda ve savunma politikamızda, bağımsızlığımız, güvenliğimiz ve ulusal onurumuz bakımından gerekli değişiklikleri de gerçekleştirmeğe girişmiş, öylelikle, Başkan Johnson'un mektubuna, politika alanında da gereken fiili cevabı vermiştir.

Sayın İnönünün, Başbakanlıktan ayrılmadan önce, türk dış politikasında yapmağa başladığı değişiklikleri kötüleycnler, türlü demagojik isnat ve iftiralara hedef tutanlar, mektuplar açıklandıktan sonra da bu tutumlarında direnirlerse, ya Johnson'un mektubundaki açık sözleri anlayamıyacak kadar anlayışdan, ya da, Türkiyenin bağımsızlık, güvenlik ve onurunu hiçe sayacak kadar, yurt ve millet sevgisinden yoksun olduklarını göstermiş olurlar.

Milli Savunma Bakanı Ahmet Topaloğlunun zihni, önümüzdeki günlerde Amerikaya yapacağı gezinin renkli hülyalarıyla meşguldür. Topaloğlu, işbaşına geleli üç ayı bile doldurmayan Demirel Hükümetinin, İhsan Sabri Çağlayangilden sonra Amerikaya gidecek olan ikinci Bakamdır. Ancak bu gezi, Çağlayangilin başkanlığındaki meşhur heyetin Amerikaya yaptığı gezi gibi turistik mahiyette bir gezi olmıyacaktır. Topaloğlu, NATO'daki Amerikan Kuvvetleri Başkomutan Yardımcısı tarafından Birleşik Amerikaya davet edilmiş bulunmaktadır.

Milli Savunma Bakanının Amerikaya davet edilmesine sebep olan görüşmeler, geçtiğimiz haftanın sonunda Cumartesi günü Ankarada yapıldı. O sabah Esenboğa Hava Alanına inen bir amerikan uçağı, beklenmeyen bir misafiri de beraberinde getirdi. Uzunca boylu, tipik bir amerikan subayı olan bu misafir, NATO'daki Amerikan Kuvvetleri Başkomutan Yardımcısı General Jacob Smart'tı. Smart, uzun bir süredir türk halkoyunda tepki yaratan bazı meseleler hakkında Demirel Hükümetinin görüşünü tespit amacıyla geliyordu. Bu meseleler, DP devrinde amerikalılara Türkiyede tanınan bazı imtiyazların siper yapıldığı ikili anlaşmalarla ilgiliydi. Meselâ, ikili anlaşmalar gereğince, Türkiyede amerikan üslerinin bulunduğu, bu üslere Bakanların ve

Kuvvet Komutanlarının dahi giremedikleri. Türkiyedeki amerikan PX'lerinin birer kaçakçılık yuvası olduğu, haberleşmenin türk postahaneleri vasıtasıyla değil de American Post Office -APO- adı verilen bir servis tarafından, ücretsiz yapıldığı, Türkiyede suç işleyen bir amerikalının amerikan ilgili makamlarınca yargılandığı, çeşitli vesilelerle belgelere dayanılarak, ortaya konmuştu. Bu durum, AP Genel Başkanlığını Johnson'la yanyana çektirdiği fotoğraflara borçlu olan Demireli hayli güç durumda bırakmıştır. Aydın ve ilerici çevrelerin sert tepkisiyle karşılaşan Demirel, bu ikili anlaşmalara el atar görünmek zorunda kalmıştır. Ancak bunda, bu çevrelerin tepkisinden çok, Genel Kurmay Başkanlığının, bağımsız bir devletin haysiyetini rencide edecek ikili anlaşmaların yeniden gözden geçirilmesi konusunda çalışmalara başlamış olmasının rolü büyüktür.

Sadede gelelim

General Smart'ın Ankarada bazı Hükümet yetkilileriyle yaptığı temaslar, Demirelin niyetine ve tasarladığı plâna uygun gelişti: Hükümet, şimşekleri üzerine çektiği ikili anlaşmaların yeniden incelenmesi için çaba sarf edildiği havasını yaratacak, bundan bir sonuç alamazsa, hiç değilse, bir süre için şiddetli tenkitlerden kurtulmuş olacaktı. Bunun için Smart'a, bu anlaşmaların uygulanması yüzünden AP İktidarının karşılaştığı güç durum izah edilecek, Amerikanın hiç olmazsa önemli olmayan anlaşmaları iptal etmesi istenecekti.

Smart, ilk görüşmeyi Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangille yaptı. Amerikanın Ankara Büyük Elçisi Hart, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Halûk Bayülken. NATO Dairesi Genel Müdürü Şükrü Elekdağ, Türkiyedeki Amerikan Askeri Yardım Heyeti Başkanı Tümgeneral Evans ile Amerikan Büyük Elçilik Müsteşarının da hazır bulundukları görüşmede, ikili anlaşmalardan doğan ödevler ve sorumluluklar konusunda Türk Hükümeti-

Missouri Zırhlısı

Sayın İnönü ile Başkan Johnson arasında teati edilen mektuplar nihayet, gerçek karakterleriyle türk kamuoyuna sunuldu. Mektupların iki ülkenin ilişkileri, Amerika Birleşik Devletlerinin ittifak, müttefik anlayışı ve onun evrensel dış politika stratejisi yönünden ortaya koyduğu son derece önemli anlayış ayrılığı bir yana itilerek, teferruat üzerine açılan tartışmaların biçimi, memleketimiz için gerçekten hazin bir görünüştür.

Bir ittifak tertibi nedir? Niçin ittifaklara ihtiyaç duyulur? Kiminle ittifak yapılır? Bir ittifakın başarılı olması için ön şartlar nelerdir? İttifakın tesanüdünün şartları nelerdir? Süreli İttifaklar mümkün müdür? Bu sorular üzerine eğilmeden Başkan Johnson'ı mektubunu kıymetlendirmek mümkün değildir. Nitekim sayın İnönünün cevabi mektubunda, ittifak anlayışında, ittifakın tesanüdünün devam ettirilmesi şartlarında, anlaşmaların muteberliği ve anlaşmalara sadakat anlayışında beliren ciddi görüş ayrılıklarına işaret edilmiştir. Bu sebeple, yukarıdaki sorulara kısaca değindikten sonra, Başkan Johnson'un mektubunun, türk - amerikan ilişkileri ve Amerika Birleşik Devletlerinin evrensel dış politika stratejisinde, Missouri zırhlısının memleketimizi ziyareti gibi, bir yeni dönüm noktası teşkil ettiği hususu üzerinde duracağız.

Sayın İnönünün mektubu vakar (Ciddiyet, sorumluluk duygusu ve özellikle milletlerarası münasebetlerde ahde vefanın, kurallara ve gerçeklere sadakatin bir devletin sorumluluğunu taşıyanların kişiliğini nasıl yüceleştirdiğinin örneği olarak, dış politika literatürüne girecektir. Başkan Johnson'un mektubu ise, bir devletin -bu devlet ne derece güçlü ve etkili olursa olsun- sorumluluğunu taşıyanların ahde vefa kuralından sıyrılma çabalarının, haktan, hukuktan, gerçeklerden uzaklaşmalarının, milletlerarası münasebetleri, kudretlerinin başdöndürücü etkisi altında, kuvvet yoluyla düzenlemeye kalkışmalarının o devleti milletlerarası münasebetlerde ne biçim bir mânevi tahribata ve moral otoritesini yitirmeğe maruz bırakacağının tipik örneği olarak gösterilecektir.

Her çağda ittifaklara ihtiyaç duyulmuştur. Bu sebeple ittifakların mızraklar kadar eski, güdümlü mermiler kadar yeni olduğu söylenir. İttifaklar, ittifak içindeki milletlerin güvenliğini sağlama tertipleridir. Bir bakıma, ömürleri de bu. amaca göre uzun veya kısa olur. Ancak tarih ebedi ittifakların mevcut olmadığını göstermektedir. Nihayet ittifaklar, üyelerinin ortak millî menfaatleri Üstüne bina edilmiştir. Bu menfaatler çatışma haline geldiği zaman, ittifakların yaşaması mümkün değildir. Ayni sebepten, bugünün müttefikleri yarın birbirlerine hasım olabilirler. Bir ittifak, genişleme, yayılma politikası güden bir devlete karşı, onun yayılmasını durdurmak, ona karşı durabilmek için kuvvet dengesi ihtiyacından doğar. Bunun için, bir ittifakın ön şartları vardır Başarılı bir ittifak biraz da buna bağlıdır. İttifak yapacak devletlerin, milletlerarası durumu doğru kıymetlendirmeleri ve buna uygun bir politika stratejisinde fikir birliğine varmaları gerekir. İttifakın doğmasında, tesanüdünde ve devamında ön şartların taşıdığı önem aşikârdır. Ayrıca, ittifak içindeki dengenin önemi üstünde durmak gerekir.

nin görüşü izah edildi ve bu anlaşmaların bugüne kadarki uygulanmasında görülen aksaklıkların, hükümranlık prensipleriyle bağdaşamıyacak bazı hükümlerin yeniden incelenmesi için Hükümetin yaptığı çalışmalar açıklandı.

Toplantıdan önce Çağlayangil, Genel Kurmay İkinci Başkanı Orgeneral Refik Tulga ve Genel Kurmay İstihbarat Dairesi Başkanı Tümamiral Sezai Orkunla makamlarında ayrı ayrı görüştü. Görüşmeler uzadığından, Amerikan Büyük Elçisiyle General Smart, Baka--- Özel Kalem odasında bir süre beklemek zorunda kaldılar. Saat I2'de başlayıp üç saatten fazla süren toplantıdan sonra Çağlayangil, Demireli telefonla arayarak, görüşmeler hakkında kendisine bilgi verdi.

Smart ve beraberindekiler. Çağlayangille yaptıkları görüşmeden sonra Milli Savunma Bakanı Ahmet Topaloğlunu makamında ziyaret ettiler. Topaloğlu ile NATO'daki Amerikan Kuvvetleri Başkomutan Yardımcısı arasındaki görüşme samimi bir şekilde cereyan etti. Görüşme gene ikili anlaşmalarla amerikalılara tanınan imtiyazlar, Türkiyedeki amerikan üslerinin durumu hakkında oldu. Smart, görüşmeler sırasında, NATO'nun meselelerini etraflıca görüşebilmek için, Topaloğlunu Amerikaya davet etti.

27 Mayısın sesi

General Smart, Hükümet yetkilileriyle temaslarda bulunurken, aynı gün, Sosyalist Kültür Derneğinde "Askerî stratejimiz ne olmalıdır?" konulu bir konferans veren MBK üyelerinden CHP İstanbul milletvekili Orhan Erkanlı ise, NATO içindeki durumumuzun mutlaka gözden geçirilmesi gerektiğini söylüyor, Amerikanın Türkiyeye askerî yardım adı altında verdiği silâh ve techizatın, amerikan ordusunda çürüğe çıkarılmış silah ve techizat olduğunu bildiriyordu.

Erkanlı, ilgiyle izlenen konferansında bir ara şöyle dedi:

"— Türkiye, NATO'nun ileri ka-

ve Johnson Mektubu

Fikret EKİNCİ

Türk-amerikan ikili ilişkilerinin doğuşunda, gelişmesinde, bugünki biçimini almasında ve bildiğimiz çok taraflı güvenlik tertiplerinin meydana gelmesinde gerek ikili ilişkilerimiz, gerekse Amerikanın evrensel dış politika stratejisinde bir dönüm noktası olan Amerikanın durdurma -"containment"- politikası, bütün yukarıda işaret edilen soruları açıklayan, dış politika örneği olarak gösterilir.

İkinci Dünya Savaşında müttefik durumunda bulunan Amerika ile Sovyetler Birliği, savaştan sonra, ortak tehlike ortadan kalkınca, hayati menfaatleri çatışan iki hasım haline gelmişlerdir. Ancak Amerika Birleşik Devletleri, milletlerarası durumun yeni şartlarım doğru değerlendirip, o güne kadar yürüttüğü dış politikasını değiştirmesi için pek çok uyarma ve baskıya maruz kalmıştır. Amerikanın, durdurma politikasını plânlayıp, yürürlüğe koymasında İnönünün Churchill kadar etkili olduğu söylenebilir. Amerika Birleşik Devletleri, dünkü müttefiki Rusyaya karşı çıkarak, Türkiyenin Washington Büyük Elçisi merhum Münir Ertegünün nâşını Missouri zırhlısıyla İstanbula göndermiş, bu "durdurma" politikasını yürürlüğe koymuştur. Başkan Truman'ın, 4 Mart 1947'de Kongreden Yunanistan ve Türkiye için talep ettiği 4 milyon dolarlık yardım, Truman Doktrininin doğmasını sağlamıştır. Truman Doktrini olarak isimlendirilen Dört Nokta programı, Atlantik paktı, yani NATO ve diğer paktlar, hep bu durdurma politikasının geniş stratejisinin kapsamı içinde girişilmiş tertiplerdir. Bu politika, sovyet yayılmasını durdurma sovyet idarecilerini, bu başarısızlık karşısında, sovyet dış politikasının hedeflerini yeniden gözden geçirip değiştirmeğe zorlama gayesini güdüyordu. Sovyetlerin, değişik rejimlere sahip milletlerin "barış içinde bir arada yaşama" politikasını kabul etmesi sonucudur ki bugün, durdurma politikası başarıya ulaşmıştır.

Kısacası Türkiye, sovyet yayılmasına karşı durabilmek; Amerika Birleşik Devletleri ise, bu yayılmadan hayati menfaatlerini korumak için biraraya gelmişlerdir. NATO tertibi de ayni ihtiyaç ve menfaat birliğinden doğmuştur. Dün bu ikili ve evrensel politikanın doğuşunda mimar rolü oynayan sayın İnönü ne gariptir ki bugün, Amerikanın ittifak anlayışındaki değişiklik ve Başkan Johnson'un bu ittifakın temelini tahribi yüzünden, Türkiyeyi ve bütün müttefiklerini korumaya çalışmaktadır. Bugün en hayati soru şudur: Acaba, Missouri zırhlısının ziyareti gibi, Başkan Johnson'un mektubu da yeni, evrensel bir amerikan dış politikasının yürürlüğe konulması mıdır? Bu husus, sayın İnönünün mektubunda işaret ettiği ciddi görüş ayrılıkları konusunda, amerikan görüşünün kesin olarak bilinmesi zaruretini doğurmaktadır. Amerikanın bugün, dünya meselelerini halledebilmek için, kendisine oyun arkadaşı olarak Sovyetler Birliğini seçtiği söylenmektedir. Acaba Amerikanın, ittifak ve müttefik anlayışındaki farklılık, anlaşmalara bağlılık ve bunların yüklediği sorumluluk konusundaki acayip düşünceleri bunun sonucu mudur? Bir ittifak İçindeki denge bu tutumla nasıl korunabilir? İttifak üyelerinden biri, Amerikanın teşvik ve koruyuculuğu ile, diğeri aleyhine bir genişleme politikası yürütürse, ittifaktan veya ittifak tesanüdünden söz edilebilir mi?

rakolu durumundadır. Bilinir ki, ileri karakollar kolayca gözden çıkarılabilir. Umumi bir nükleer harbîn içinde olup olmama inisyatifi, Türkiyedeki nükleer üsler dolayısıyla elimizde değildir.

Birliklerimiz, memleketimizin şartları bakımından, muhtemel lokal ve millî savaşlara göre gerilla ve paraşütçü kuvvetleriyle takviye edilmelidir. NATO ile anlaşmalarımız, ikili anlaşmalar bu açıdan mutlaka yeniden gözden geçirilmeli ve tadil edilmelidir."

Ne sihirdir. ne keramet..

Son günlerde Türkiyede olup-bitenlerin kronolojik sırası, AP İktidarının nasıl bir kaygan zeminde bocaladığını apaçık gösterecek niteliktedir.

Johnson Mektubunun Meclis ve Senatoda açıklanmasını önleyen AP, kamuoyundan, karanlık yorumlara yol açan, en kötü notu almıştır. AP'nin bu zaferinden sonra konuşmak lüzumunu duyan Hart ise, bu zaferin tepesine tüy dikmiştir! Hele, Meclis ve Senatoda açıklanması kesinlikle önlenen Johnson Mektubunun -kısmen değiştirilerek- Hürriyet gazetesinde sansasyon tekniğiyle yayınlanması ise, bu tüylü zaferin değerini kamuoyunun gözünde beş kat daha arttırmıştır!

Devlet sırrı niteliğindeki bir belgenin bir gazetede yayınlanması hususu nihayet adli bir meseledir ve bu konu üzerinde yetkili merciler elbette ki duracaklardır. Ancak, bu gürültüde dikkatlerden kaçan bir husus vardır ki, asıl önemli olan odur.

Bir kere, Johnson Mektubu açıklanmamış, yayınlanmıştır. Yayınlamak açıklamak demek değildir. Mektubun Meclis ve Senatoda açıklanması demek, türk dış politikasının yemden gözden geçirilmesi demektir. Yeniden gözden geçirilen dış politikamız ise, Amerika ile Türkiye arasındaki ilişkilere açıklık getirecektir. İşte AP, bu açıklıktan- korkmuş ve Johnson Mektubunun Parlâmentoda açıklanmasını bütün gücüyle önlemeğe çalışmıştır. Bu demektir ki AP, her şeye rağmen -evet, her şeye rağmen-, Amerika ile ilişkilerimizin yeniden gözden geçirilmesine taraftar değildir. Sadece bu bile, AP İktidarını belki on aydan da önce hezimete götürecektir.

İkincisi, Parlâmentoda- açıklanması önlenen Mektup, al çabukluğu marifet kabilinden, Demirelin gazetecisinin gazetesinde, hem de sulandırılarak, yayınlanmıştır. Bunun anlamı açıktır: Çok ciddi bir konu, halkın gözü önüne basit, alelade, hafif bir konuymuş gibi çıkarılmak istenilmektedir. Mektubun, gazetede yayınlandıktan sonra, Senatoda görüşülmesinin kararlaştırılması da bunun açık delilidir.

Üçüncüsü, Johnson Mektubunun gazetelerde yer almasından sonra AP, hemen, İnönünün cevabının da yayınlanmasını istemiştir ve mektup yayınlanmıştır da...

Görülmektedir ki bu, tezgünde açığa çıkan ve oynayandan başkasına da zararı dokunmıyacak olan, basit bir oyundur. Her gürültünün ardından bir keyfi tasarrufla gelmek ve bunu halkın âcil çare bekleyen binbir derdi karşısında hükümet etmek diye göstermek, herhalde, çıkar yol olmasa gerektir.

AP İktidarı, kaygan zeminde bir takım hünerler göstermeğe çalışmaktadır ama, bu gayreti onu hergün biraz daha uçuruma yaklaştırmaktadır.

Parker Hart
Alışverişi seven bir dost

DP'nin kayıtsız ve sorumsuz yöneticilerinin rızasıyla akdolunan ikili anlaşmalarla Türkiyede bazı- imtiyazlara sahip bulunan Amerika artık anlamıştır ki, türk kamu oyu, hükümranlık prensiplerine gölge düşürecek nitelikteki bazı anlaşmaların değiştirilmesi konusunda büyük titizlik göstermektedir. Yalnız, Türkiyenin, önümüzdeki günlerde Topaloğlunun Amerika gezisiyle başlayacak olan görüşmelerdeki şanssızlığı, kendini Amerika ile ilişkilerin sarsılmaz teminatı ilân eden AP Hükümetinin iktidarda bulunmasıdır. Belki Topaloğlu, amerikan hükümet yetkilileri ve amerikalı komutanlarla yapacağı görüşmelerde, önemsiz bazı ikili anlaşmaların yürürlükten kaldırılması konusunda söz alabilir. Önemli anlaşmalarda bir değişiklik yapılması için öne sürülecek tekliflerin Amerika tarafından kolaylıkla kabul edilebileceğini düşünmek ise safdillikten başka bir şey olmıyacaktır. Üstelik, Amerikada temaslarda bulunacak Milli Savunma Bakanı, yabancı dil bilmeyen eski bir polis müdürüdür. Bakanın bu özellikleri, Amerikada yapacağı görüşmelerin sonucu hakkında bir fikir

verecek niteliktedir.

Kısaca söylemek gerekirse. Çağlayangilinki gibi, Topaloğlunun gezisi de hiçbir fayda sağlamıyacak bir geziden başka birşey değildir.

A. P.

Gidiş ne yana?

İçişleri Bakanı Faruk Sükan, haftanın başında Pazartesi günü Mecliste, bir sözlü soruya cevap vermeğe çalışırken pek heyecanlı görünüyordu. CHP Konya milletvekili Nazif Kurucuya ait bulunan sözlü soruda, son günlerde valiler, vali yardımcıları, emniyet müdürleri ve kaymakamlar arasında yapılan ve Cumhuriyet tarihinde görülmemiş çaptaki nakil ve tâyinlerin gerekçesi soruluyordu. Fakat, Sükanı heyecanlandıran, Kurucunun sözlü sorusu değil, gösterilecek gerekçeye AP Grupunun takınacağı tavırdı.

İktidar Grupuna mensup çok sayıda milletvekilinin Hükümetin bu konudaki icraatına karşı çıktığını çok iyi bilen Sükan, heyecanını yenmeğe çalışarak şöyle dedi:

"— Millete olan vaadlerimizi yerine getirmek için bu tayinleri yaptık. Demokratik memleketlerde olduğu gibi bizde de bu işler yapılacaktır. Meselenin polemik konusu yapılmamasını rica ederim."

AP'li Hamido
Tip: 1966!

Bir Mektup Daha

Gürültü koparan Johnson ve Tural mektupları Türk Hükümetlerine yazılmış mektuplardı. Aşağıdaki resmî mektup ise Demirelin bir Bakanı tarafından, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı aracılığıyla TRT'ye gönderilmiştir. Mektubun muhteviyatı, tamamiyle, bugün Türkiyeyi yöneten Hükümeti ilzam etmektedir. Lâik bir cumhuriyette yaşadığımızı ve TRT'nin özerk bir anayasa kuruluşu olduğunu ilgililere hatırlatıyor ve mektubu aynen yayınlıyoruz:

T. C.
DEVLET BAKANLIĞI

Ankara

Sayı : 798-6253

18 Kasım 1965

Turizm ve Tanıtma Bakanlığına

Türkiye Hafız-ı Kur'an ve Mevlithanları Cemiyeti Genel Başkanı Nusret Yeşilçay tarafından Devlet Bakanı Sayın Cihat Bilgehan ile Dışişleri Bakanı Sayın İhsan Sabri Çağlayangile çekilen ve mahiyetinin dini olması hasebiyle Bakanlığımıza intikal ettirilen iki telgraf ilişikte sunulmuştur.

Bu iki telgrafın mutaleasından da anlaşılacağı üzere 20-21/11/1965 Cumartesi - Pazar gecesi mübarek Mi'rac kandilidir. Geçmişte olduğu gibi bu gece de radyolarımız Mevlid-i Şerif yayınlayacaklardır. Lâkin, uzunca bir zamandan beri Ankara ve İstanbul Radyoları idarecileri "gürültü oluyor, heyecanlanıp bağıranlar çıkıyor" esbabı mucibesiyle mevlidleri bantlardan yayınlamaktadırlar. Bantlarsa, ya adı geçen radyoların sütüdyolarında eski bantlardan montaj yapmak suretiyle, yahut da cemaata kapıları kapatılan bir camii şerifte mevlithanlara okutularak doldurulmaktadır. Halbuki, böyle mübarek geceleri, Müslüman Türk efkârı umumiyesi dini bir çoşkunluk içersinde ihya etmeyi istemektedir. Stüdyolarda veya cemaatsız bir camii şerifte doldurulan bandlardan yayınlanan mevlit ise bu isteği karşılamamakta, üzülmelere, kırılmalara sebep olmaktadır.

İşte, ekli iki telgraf, efkârı umumiyettin bu isteğine tercüman olmakta ve önümüzdeki Mi'rac kandilinden başlamak üzere bundan böyle mübarek gecelerde yayınlanacak mevlitlerin camilerden naklen verilmesini istemektedir.

Bakanlığınızın delâletleriyle TRT Kurumu Umum Müdürlüğünce bu istek kabul edildiği takdirde yayınlanacak mevlid-i şeriflerin Ankarada Ankara Radyosu Klâsik Türk Musikîsi Korusunu idare eden Ruşen Ferid Kam ile İstanbulda İstanbul Radyosu Türk mûsikisi mütehassıslarından Sadeddin Heperin nazaretleri altında, Dinayet İşleri Başkanlığının seçeceği mümessiller huzurunda, Ankarada ve İstanbulda münasip görülecek birer camii şerifte naklen verilmesi çok uygun ve halk efkârını tatmin edici olacaktır.

Durumu yüksek takdirlerine sunarım.

Refet Sezgin
Devlet Bakanı
İmza

Bu sözler üzerine AP Grupunun bulunduğu sıraların arka tarafından hissedilir derecede bir uğultu koptu ve bunu bazı AP'lilerin salonu terketmeleri izledi. Kuliste kümeleşen milletvekillerinin üzerinde durdukları husus ise, bu keyfî tasarrufların AP'ye çok şey kaybettireceği ve çok pahalıya malolacağı idi. Hükümetin bu nakil ve tâyinler konusunda frenlenmesi zamanı gelmişti. Asıl şikâyet konusu da, bu değişikliklere ikna edici bir gerekçenin bulunamamasıydı. Zira, Sükanın kürsüden sarfettiği "Demokratik memleketlerde olduğu gibi bizde de bu işler yapılacaktır" şeklindeki sözler, bir gerekçe olarak kimseyi tatmin etmemişti.

Temeldeki çatlak

devletin öz kaynaklarını sorumlulukları altında tutan bazı genel müdürlerin azlinden sonra İçişleri Bakanlığı bünyesinde yapılan değişiklikler, AP Grupunda beliren memnuniyetsizliğin bir çığ gibi büyümesine sebep olmuştur. Şimdi AP Grupu içinde Hükümete cephe almış bulunan çeşitli klikler mevcuttur. Bu kliklerin bellibaşlısını, Dmirelin ezelî rakibi Saadettin Bilgiçin etrafında birleşen milletvekilleri meydana getirmektedir. Bunlar, zaman zaman kuvvet denemesine girişmekte ve Hükümeti güç duruma sokarak, Grup içinde bir kudret olduklarım Demirele hissettirmektedirler. Ancak, şu günlerde bazı AP'lilerce ortaya atılan bir görüş. Bilgiç ve ekibi de dahil olmak üzere, çok sayıda taraftar toplayabilmektedir. Bu görüş, Demirel Hükümetinin izlediği politikanın demokratik rejimin devamı için bir garanti olmadığı görüşüdür. Bu görüşün savunucusu milletvekilleri, vakit kaybedilmeden Hükümetin değiştirilmesi gerektiğini ileri sürmektedirler. Bunun aksini savunanlar ise, Demirelin demokratik rejimin teminatı olduğunu, istifası halinde rejimin tehlikeye girebileceğini ifade etmektedirler. Bu görüşü savunanların başında. Meclisteki görüşmeler sırasında Demireli içine düştüğü çıkmazdan kurtarmak için muhalefet partileri sözcülerine saldırmayı âdet haline getirmiş olan Hamit Fendoğlu -Hamidogelmektedir.

Gelişmelerin ne yönde cereyan edeceği kesin olarak bilinmemekle beraber, Hükümete cephe alan kliklerin, önümüzdeki Grup toplantılarında topluca, şiddetli bir taarruza geçecekleri ve Demireli istifaya zorlayacakları sanılmaktadır. AP Grupunda duyulmaya başlayan hoşnutsuzluğun ancak, Kabinede yapılacak bir revizyon veya Hükümetin istifasıyla azalacağı, kuliste dolaşan söylentiler arasındadır.

Asayiş

Yağmur yağdı, böyle oldu

Demirel Hükümetinin hazırladığı Af Kanununun nelere malolaca--ı, haftanın başında Salı günü Ankarada cereyan eden üzücü bir olayla ortaya çıktı: Af Kanunu Tasarısının kapsamına girmediklerini öğrenen Merkez Cezaevi mahkûmlarının fiili isyanı, ancak silâh zoruyla bastırılabildi. Jandarmanın açtığı ateş sonunda 3 mahkûm öldü, 18 mahkûm da ağır surette yaralandı. Önümüzdeki günlerde buna benzer olayların cereyan etmesi kimseyi şaşırtmamalıdır. Zira, seçimler arefesindeki bolkeseden vaadlerin bu neticeyi doğurmasından daha tabii bir şey olamaz. Bunun tipik örneği, DP'nin iktidara geldiği 1950 yılında bütün açıklığıyla gözlerin önüne serilmiştir. Aftan yararlanamayan mahkûmlar, bugün olduğu gibi, o zaman da ayaklanmışlardır.

Yalnız, Ankara Merkez Cezaevinde cereyan eden olayın, sorumluları güç durumda bırakabilecek bir yönü vardır: Ayaklanma, silâh zoru ile, cana kıyılmak suretiyle bastırılabilmiştir. Mahkûmlar, cezaevi binasının çatısına çıkarak, ellerine geçirdikleri tuğlaları jandarmalara fırlatmışlardır. Bunun üzerinedir ki jandarmaya "ateş" emri verilmiştir.

DÜNYADA OLUP BİTENLER

Vietnam

Bıktıran bekleyiş

Aşağı yukarı bir aya yakın bîr süredir, amerikan bombardıman uçakları Kuzey Vietnam üzerinde uçup, bir sürü anlamsız hedefe bomba atmıyorlar. Güney Vietnam da sürüp gelen gerilla savaşı ise, Saygondan gelen haberlerden anlaşıldığına göre, önümüzdeki günlerde, başlamakta olan yeni Vietnam yılı dolayısiyle, kısa bir süre için de olsa, kesilecektir. Bütün bu yeni. gelişmeler, dünyada, Vietnamda barışın nihayet geri gelmek üzere ol duğu yolundaki ümitleri destekler yöndedir. Fakat, doğrusu istenilirse, amerikan barış saldırısının başladığı günden buyana devam eden bu ümitli bekleyiş, artık her tarat ta bir bezginlik ve bıkkınlık uyandırmak üzeredir.

Amerikan barış saldırısıyla birlikte başlayan çeşitli diplomatik gö rüşmeler, geride bıraktığımız haftalar içinde de devam etmiştir. Şelepinin Hanoi ve Pekinde yaptığı görüşmelerden sonra, Taşkentte geçirdiği bir kalp krizi sonunda ölen Hint Başbakanı Şastrinin cenaze töreninde bulunmak üzere Yeni Delhiye giden Sovyet Başbakanı Kosigin ile Birleşik Amerika Başkan Yardımcısı Humphrey arasında oldukça uzun süren bir başbaşa buluşma olmuştur. Bu buluşma sırasında, Vietnam sorununun tartışıldığı söylenmektedir. Törenden sonra Washington'a dönen Humphrey, bu konuda Başkan Johnson'dan başka biç kimseye bilgi vermeye yanaşmamış, fakat Sovyetlerin, Birleşik Amerikanın özellikle Asyadaki tutumunu beğenmekten uzak olduğunu söylemekten de kendini alamamıştır.

Son üç haftalık gelişmelerden sonra şimdi, tarafların, her zamankinden daha çok görüşme masası başına oturmaya yakın oldukları söylenebilir. Hem Hanoi, hem de Washington, böyle bir oturma için şimdiye kadar ileri sürdükleri pek çok şartı bir tarafa bırakmış görünmektedirler. Özellikle Birleşik Amerika, barış saldırısına başladığı günden buyana, görüşmenin her türlüsüne taraftar görünmektedir. Hailâ Vietnam sorununun en büyük bilinmeyenidir.

Kosigin
Konuşulan ne?

tâ, bazı söylentilere göre, son hafta içinde Hanoinin bir temsilcisi ile bir Birleşik Amerika yetkilisi arasında ilk temaslar da kurulmuştur. Fakat bütün bunlara rağmen, ortalıkta, geleceğe fazla ümitle bakmamak için çeşitli nedenler vardır.

Aşırı uçlar

Öyle görünüyor ki, Vietnam savaşında aşırı uçların sesleri hâlâ eski kuvvetini kaybetmiş değildir. Gerçi, Sovyet lideri Şelepinin Hanoi ve Pekin gezisinden sonra Komünist Çin basınında çıkan yazıların sertliği, bazı batılı çevrelerde, Moskovalı devlet adamının Hanoide başarılı temaslar yaptığına en kuvvetli belirti olarak yorumlanmaktadır. Fakat, buna rağmen, Hanoinin Pekinin baskısından hangi ölçüde kurtulabileceği ve Sovyetlerin isteğine uygun olarak görüşme masasına oturup oturmayacağı, hâ-

Vietnam sorununun ikinci bilinmeyeni de, Vietkongun durumudur. Birleşik Amerika, şimdiye kadar ileri sürdüğü bütün şartları bir tarafa bırakmış görünmekle beraber, oturulacak görüşme masasına Vietkong temsilcilerini kabul etmek eğiliminde değildir. Çünkü, Washington'a göre Vietkong, Güney Vietnam halkının içinden çıkmış bir kuruluş değil, Hanoinin yaratıp iplerini çektiği bir gölge teşkilâttır. Aynı biçimde, Saygon hükümeti de Vietkongu Güney Vietnam halkının içinden çıkmış kabul etmemekte ve ileride kurulacak bir yeni Güney Vietnam hükümetinin içine Vietkong temsilcilerinin alınmasına şiddetle karşı durmaktadır.

Öteyandan, Vietnam savaşının aşırı uçlarından bir başkasının da bugün Saygonda hüküm süren askerî hükümet olduğundan şüphe edi lemez. Kuvvetten başka hiçbir şeyi temsil etmeyen bu hükümet, Birleşik Amerikanın giriştiği barış saldırısını aşikâr bir hoşnutsuzlukla izlemektedir. Eğer Vietnam, anlaşmazlığı görüşme masası başında çözülürse iktidarın elinden gideceğini bilen Saygonlu komutanlar, savaş alanlarını yeşil çuhalı masaya tercih etmektedirler. Bugün Güney Vietnamda her sözleri kanun hükmüne geçen bu komutanlar, ileride barışın kurulmasına en büyük güçlük çıkaracakların başında gelmektedirler.

Afrika

Huzursuz ülkeler

Birkaç inatçı sömürge yönetimi dışında, Afrika ülkelerinin büyük çoğunluğu artık bağımsızlıklarına kavuşmuş bulunuyor. Fakat, bekle-

(AKİS — 734)

nen huzur, bağımsızlıkla birlikte gelmiş değildir. Kendi kendilerini yönetme hakkını kazandıkları gün işlerin yolunda gideceğini sananlar, şimdi, hiç beklemedikleri güçlüklerle karşı karşıyadırlar.

Afrikanın çoğunlukla fransızca konuşulan batı kollarında, geçen yılın son iki ayı içinde, tam dört askerî hükümet darbesi olmuştur. Bunların birincisi, eski bir Belçika sömürgesi olan Leopoldville Kongosundadır. Devlet Başkanı Kasavubu ile azledilen Başbakan Combe arasındaki geçimsizliğin ülkeyi yeni karışıklıklara sürükleyeceğini ileri süren Kongo ordusu lideri General Mobutu, yaptığı bir kansız hükümet darbesi ile iktidarı ele geçirmiş ve diktatrörlüğünü kurmuştur. Onun arkasında, eski fransız sömürgesi lotan üç ülkede -Dahomey, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Yukarı Volta birbirinin peşisıra askerî darbeler yapılmıştır. Bu darbelerin nedenleri ekonomik hoşnutsuzluklardır. Bunun yanısıra, bazı darbelerin arkasında, Komünist Çin nüfuzunu temizlemek isteğinin yattığı söylenmektedir.

Daha bu darbelerin yarattığı tepkiler geçmeden, geçen haftanın sonlarına doğru, bu sefer de eski bir ingiliz sömürgesinde, hem de Afrikanın en istikrarlı demokratik yönetimlerinden birine sahip olduğu sanılan Nijeryada bir askerî darbe denemesi yapılmıştır. Gerçi bu darbenin nasıl sonuçlanacağı şu satırların yazıldığı sıralara kadar belli değildi. Fakat isyancılar, hiç değilse, ülkenin bazı kesimlerini kendi denetleri altına almasını başarmışlardır.

Zoraki birleşme

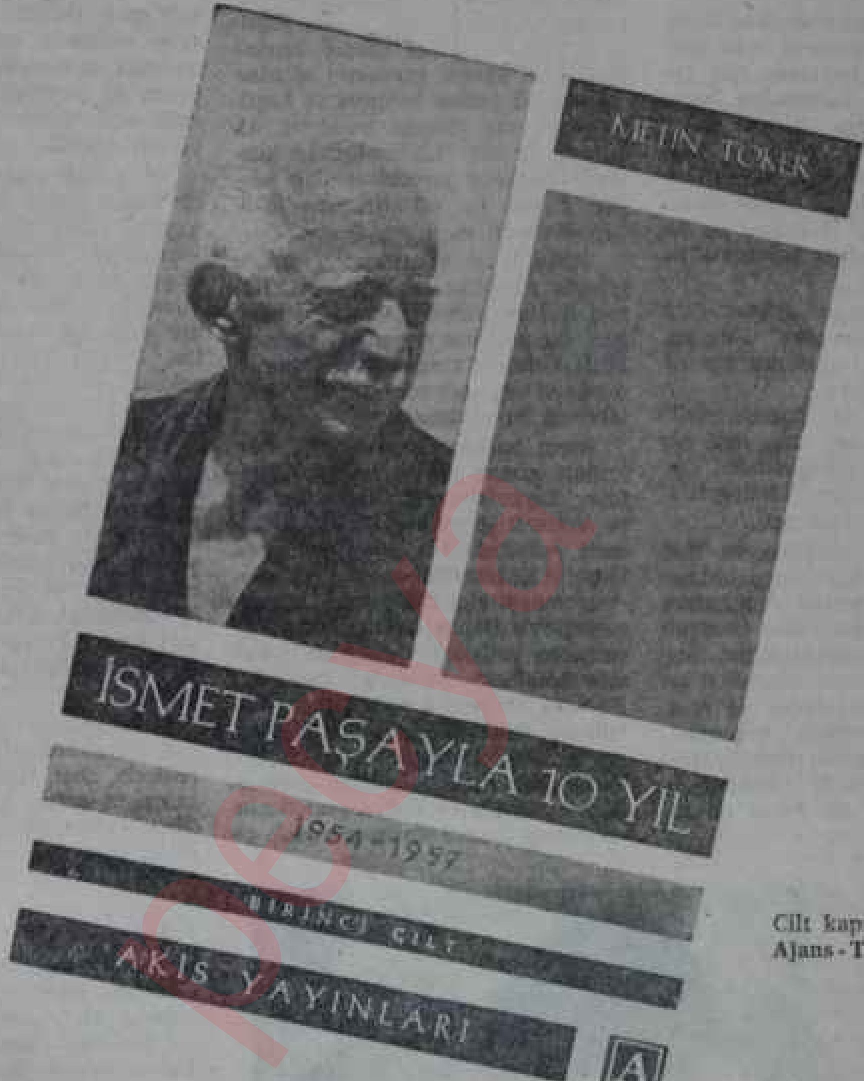
Bilindiği gibi, Nijerya, biri kuzey bölgesinde, ötekiler de güneyde olmak üzere, dört eyaletten kurulmuş bir federasyondur. Afrikanın en kalabalık ülkesi olan Nijeryada yaşayan 55 milyon insanın çoğu, kuzey eyaletine yerleşmiş bulunmaktadır. Buna karşılık, güney doğudaki eyalet de ekonomik bakımdan en gelişmiş eyalettir.. Batı *ve* orta-batı ülkeleriyle benzerlikler göstermektedir.

Kuzey eyaletinin halkının büyük çoğunluğu müslümandır. Güneyde yaşayanlar ise çoğunlukla hristiyan zencilerdir. Eğer Nijerya bağımsızlık kazanırken halka kendi isteği sorulsaydı, güneyliler, büyük bir ihtimalle, bağımsız olmak veya yanlarındaki fransızca konuşan ülkelerden biriyle birleşmek isteyeceklerdi. İngiltere, bunu bildiği için Nijeryaya kuzeyin üstünlüğünde bir federasyon statüsü vermiştir. Güneyliler bu durumdan hiç memnun değillerdir.

Geçen Ekim ayında yapılan Nijerya genel seçimlerinde, güneyde önemli hilelere başvurulduğu ileri sürülmüştür. Bir kuzeylinin başkanlığındaki federal hükümetin seçimlere hile karıştırdığı ve güneydeki muhalefet partilerinin parlamentoda gerektiği gibi temsil edilmesini önlediği söylenmektedir. Fakat» tarafsız bir yorumcunun da dediği gibi, eğer Nijerya seçimleri tam tarafsız bir biçimde yapılsaydı, federasyon şimdiye kadar çoktan dağılmış olurdu. Başka bir deyişle, Nijeryada mesele, oy verme hürriyeti ile parçalanma arasında bir seçim yapmak meselesidir.

Geçen hafta yapılan darbe denemesinde, Nijeryada seçimlerden buyana hüküm süren huzursuzluğun büyük payı vardır. Bu denemenin nereye ulaşacağını söylemek şimdiden mümkün değildir ama, başarısızlıkla sonuçlansa bile, bundan sonra Nijeryada işlerin eskisinden farklı olacağından şüphe edilmemelidir. Ya güney eyaletlerine de bağımsızlık akımlarını durdurmaya yetecek nitelikte haklar tanınacak, ya da bugün olmasa bile yarın, Nijerya federasyonu çatlayacaktır.

YILIN KİTABI

Cilt kapağı :
Ajans - Türk

Bütün bir devrin tarihini ilk cildi çıkan bu eserde okuyacaksınız

Genel Dağıtım : Hürriyet Dağıtım Ltd. Şirketi
İstanbul Dağıtımı : Fazıl Ünverdi

Fiyatı : 20 lira
(AKİS'ten ödemeli olarak da istenebilir)

SOSYAL HAYAT

Gülbenkyan

"Mr. % 5"

"Kaçak" deyimine hâlâ kızan, İstanbul özlemiyle dolu ünlü Milyonerin hayatına dair Özden Toker tarafından hazırlanan yazının altıncı kısmı aşağıdadır. Bu kısımda Gülbenkyanın türk tâbiiyetinden nasıl çıkarıldığı, petrol savaşı ve "Mr. % 5" lâkabını ne suretle kazandığı anlatılmaktadır.

Gülbenkyana, niçin tekrar türk tâbiiyetine geçtiğini sorunca, yerinde doğruldu, gözlerini açarak bana hayretle baktı:

"— Yanlışınız var hanımefendi" dedi, "böyle bir şey yok. Ben hiç bir zaman türk tâbiiyetinden çıkmadım ki, tekrar girmek istiyeyim."

Sonra gülerek izah etti.

Babası Kalust Gülbenkyan 1896 tarihinde İstanbuldan ayrıldıktan sonra türk tâbiiyetini muhafaza etmiş. Hattâ Londradaki Osmanlı Elçiliğinin malî müşavirliğini üzerine almış. Bu sıfatla senelerce evlerine devrin türk devlet ve iş adamları, heyetler girip çıkmışlar. Gülbenkyan Maliye Nâzırı Cavid Beyin, Veliahd Yusuf İzzettin Efendinin ziyaretlerini gayet iyi hatırlıyor.

Veliahd Londraya Vll. Edvvard' ın cenaze törenine Padişahı temsilen gelmiş. Şerefine büyük bir ziyafet verilmiş. Yemekte havyar varmış. Tabii, ilk ona servis yapılmış. Yusuf İzzettin Efendi kemali ciddiyetle kâseyi garsonun elinden alıp, kendi önüne koymuş ve kaşık kaşık havyar yemeğe başlamış. Al lahtan, Bayan Gülbenkyanın kilerinde herkese yetecek kadara havyar varmış da misafirlerine mah--up olmamışlar.

Türkiye ile münasebet sadece misafir ağırlamakla kalmamış. Kalust Gülbenkyan hayatının en kârlı işini bu yakınlık sayesinde yapmış. Türk Petrol Kumpanyasının kurul masında oynadığı rol ona "Mr. % 5" lâkabını kazandırmış.

Asrın başlarında Osmanlı devletinde alman nüfuzu artınca ingilizler kuşkulanmışlar. Buna bir çare bulmak gayesiyle İngiliz Hükümeti İstanbula bir heyet yollamış. Heyette Kalust Gülbenkyan da bulunuyormuş. Heyet Osmanlı İmparatorluğunda ingiliz menfaatlerini ko rumanın yollarını araştırmış. Uzun müzakerelerin sonunda "National Bank of Turkey" diye bir banka kurulmuş. Gülbenkyan İdare Meclisine seçilmiş. Banka Türk Petrol Kumpanyasının kurucusu olmuş. Şirket Bağdat ve Basra eyaletlerinde petrol arama imtiyazını elde ct-mek için harekete geçmiş. Fakat bu bölgede başkalarının da gözü varmış. Rıza Şah zamanında Anglo İranian ismini alan Anglo - Persian Petrol Şirketi, şimdiki B.P., senelerdenberi bu imtiyazların peşin deymiş.

Gülbenkyan anılarını anlatıyor
"Ben türk tâbiiyetinden çıkmadım ki.."

Alman Bağdat Demiryolu Şirketi ise İstanbuldan Bağdat ve İran körfezine demiryolu döşeme hakkına sahipmiş. Aynı zamanda yolun iki tarafında 20'şer kilometrelik arazi üzerinde her türlü imtiyazları varmış.

Bu şartlar altında bir tek şirketin netice alması imkân hariciymiş Yegâne çıkar yol, bir anlaşmaya varmakmış. Şirketleri destekleyen İngiliz ve Alman Hükümetleri işe bizzat el koymuşlar. Rakip olmaktan vazgeçip, ortak olarak çalışmış lar. 1912 ve 1914 senelerinde imzalanan andlaşmalarla Türk Petrol Şirketini yeni baştan organize etmişler. Şirketin sermayesi iki misline çıkarılmış. Yarısını Anglo - Persian Petrol Şirketi, dörtte birini Royal Dutch Shell grupu, dörtte birini de Deutsche Bank alacak şekilde pay edilmiş. Kalust Gülbenkyanın eline hayatı boyunca %5 hisse geçecekmiş. Ona bu hisseyi Anglo - Persian ve Royal Dutch Shell grupu ortaklaşa vereceklermiş.

Sıra, imtiyazı almaya gelmiş. Uzun müzakerelerden sonra, 1914 senesinde, Sait Halim Paşa Mezopotamyada petrol arama imtiyazını Türk Petrol Şirketine tanımış. Aslında, o tarihte şirketin türklükle isminden başka bir ilgisi kalmamış ti:

Petrol savaşı

Araya Birinci Dünya Savaşı girince bu imtiyaz kâğıt üzerinde kalmış. Harp süresince Türk Petrol Şirketini ayakta tutan Royal Dutch Petrol Şirketi ve Gülbenkyan olmuşlar. Devletlerarası münasebetlerde değişiklikler cereyan et miş. İngiltere imtiyazı alınanlarla, Royal Dutch ve Gülbenkyanla paylaşacağına, tek başına üzerine oturmayı tasarlıyormuş. İş şirketlerin elinden çıkmış, milletlerarası bir dâva halini almış. Royal Dutch bir hükümetin desteğine muhtaçmış. Gülbenkyanın tesiriyle Fransız Hükümetine başvurmuş ve onlarla anlaşmış. Fransızlar Türk Petrol Şirketinin almanlara verilen % 25 hissesine talip olmuşlar. Çok geçmeden amerikanlar da zafer ganimetindeki paylarına hak iddia etmiş ler.

Şirketin adı değişmiş. Türk Pet-

rolleri, Irak Petrolleri Şirketi adı m almış. Hisseleri Amerika, İngil tere ve Fransa paylaşmışlar. Gül benkyan % 5 hissesini muhafaza etmiş. Sait Halim Paşanın Türk Petrol Şirketine tanıdığı imtiyaz dan tam 14 sene sonra Orta Doğu nun petrol mıntıkasında çalışma lar başlamış. Irak Petrol Şirketinin idare heyetinde Gülbenkyanların menfaatini Nubar Gülbenkyan ko rumuş.

Birinci Dünya Savaşı sadece Türk Petrolleri Şirketinin kaderini değiştirmekle kalmamış, Gülbenk yanların hayatında başka bir rol de oynamış. O zamana kadar türk tâbiyetini muhafaza etmişler. Harp sırasında Osmanlı devleti de bir karar almış. Yurd dışında olan bütün türk vatandaşları memlekete dönecekler. Dönmeyenler kaçak addedilecek ve tâbiyetten ihraç edile cekler. Bu "kaçak" deyimi Kalust Gülbenkyanın pek gücüne gitmiş. Bana hadiseyi, aradan bu kadar se ne geçtikten sonra nakleden oğlu "kaçak" kelimesini, üzerine bastıra bastıra, hâlâ, âdeta husumetle telâffuz ediyor.

Gülbenkyanlar İstanbula dönmemişler. Böylece, kendi arzularının hilâfına türk tâbiiyetinden ihraç edilmiş olmuşlar. Nubar Gülbenkyan konuşmamızın başında söylediklerini tekrarladı:

"'— Bize kalsaydı, biz hiç bir zaman türk tâbiiyetini terketmezdik. Hadiseler bizi mecbur etti."

Aradan bir kaç sene geçtikten sonra Gülbenkyanlar iran tâbiiyetini kabul edip, baba-oğul Paris ve Londradaki Iran Elçiliklerinde vazife almışlar. Bu hal Musaddıkın önderlik ettiği isyan patlak verinceye kadar devam etmiş. O zaman Elçiliklerdeki vazifelerine son verilmiş. Kalust Gülbenkyanı kızdırmak sırası bu sefer iranlılara gelmiş. Onlara fena halde içerleyen Milyoner, bu hareketlerini hiç affetmemiş. Şah vaziyete tekrar hâkim olunca, Kalust Gülbenkyana eski payesi teklif edilmiş. Fakat iş işten geçmiş ti. Kendisi için lâfını dahi ettirmediği gibi, sağlığında, oğlunun da İran Elçiliğinde hizmet etmesine mâni olmuş.

"Kendim gurbet ilde. gönlüm sılada"

Bütün bu değişikliklere rağmen Gülbenkyanlar ilk vatanlarını unutmadılar. Türkiye ile ilgilerini kesmeden, türklere karşı dostâne

Gülbenkyan ve Özden Toker
Bir tabiî elçi

hisler beslemeğe devam ettiler. Birçok türk ahbapları var. Rahmetli Fethi Okyar, babasının çok sevdiği bir aile dostuymuş. Onu Paris te ataşemiliter olarak tanımışlar, senelerce sonra Londrada Büyük Elçi olarak görmüşler. Nubar Gülbenkyan:

"— Bir kaç gön sonra Parise gidiyorum. Orada muhakkak Muharrem Nuri Birgiyi ararım. Onun kültürüne, ince zekâsına hayranım" dedi.

Bir başka yakın dostu da Feridun Cemal Erkin. Ona büyük sevgisi, saygısı var. Zaten Gülbenkya--n türk tâbiiyetini yenilemek meselesi de onun Londra Büyük Elçiliği zamanında ele alınmış.

Gülbenkyana Türkiyeye ne zaman geleceğini sordum.

"— Yakında istiyorum" dedi.

Devamlı olarak İstanbula yerleşmeyi düşünmüyor.

"— Oraya gitsem, 30 milyon türkten biri olurum. Bir işe de yaramam. Halbuki bütün ömrüm burada geçti. Muhitim, mevkiim var. Başbakandan aşağıya kimi istesem kolaylıkla görürüm. Bir ricam olun ca, icap eden yere telefonu açarım, kimse beni kırmaz. Bu şartlarda, burada kalarak, Türkiyeye daha faydalı olmaz mıyım?" diye ilâve etti.

Evsahibimi dînlerken, bu sözlerine hak vermemeğe imkân yok. Devrimizde şahsi temasların ne kadar büyük rol oynadığı malûm. Devletler birbirlerine yaklaşmak için dünyanın bir ucundan diğerine tem silciler, heyetler yollarken, Gülbenkyan gibi bir temsilcimizin Londra gibi önemli bir merkezde bulunması hakikaten büyük bir şans eseri. Hiç bir elçinin elinde olmayan imkânlar onda mevcut. Bu imkânlardan istifade etmesini bilemezsek hakikaten yazık olur.

Papazla niçin çatıştı?

Gülbenkyan Boğazda, bir ev almayı düşünüyor.

"— Yazın gelip, bir-iki ay kalırız" diyor.

İlk defa olarak oteli tercih etmiyecek. Büyükbabasınınki gibi bir yalı istiyor. Tabii, içini modernize - etmek şartiyle...

Suallerimde sıra, Londradaki Ermeni Kilisesinin papazı ile aralarında geçen ve gazetelerde epey gürültü koparan hadiseye gelmişti. İki gündür bana karşı çok sabırlı davranan nâzik evsahibim bunu da anlattı.

Kalust Gülbenkyan 1920 senelerinde, kendini bilen her zengin ermeni gibi, Londrada bir kilise inşa ettirmiş: St. Sarkis kilisesi. 1935'de oğlu uçak kazasından sağ çıkınca, şükran borcu olarak bunu genişletmiş. Ermenilerin kendi aralarında geçinemeyeceklerini gayet iyi bîlen, Kalust Gülbenkyan, her türlü karışıklığın önüne geçmek için kilisenin bakımını da üzerine almış. Bir vakıf kurarak, ölümünden sonrası için de kiliseye ve papazlara gelir sağlamış. Papaz Londradaki ermeni cemaatinin oylarıyla değil de Filistin Patriğinin tayini ile seçilirmiş. Yegâne şart, Gülbenkyanın o şahsa itirazı olmaması imiş. Şimdi kilise bir mütevelli heyeti tarafından idare olunuyormuş. Başkanlık eden Nubar Gülbenkyanın kendisi imiş.

St. Sarkis kilisesinde, ermeni katliamının 50. yıldönümünde büyük bir dini tören düzenlenmiş. Ayin esnasında, aslında sadece dinî olan bu törene Papaz Besak Tumayan politika karıştırmağa kalkmış. Yaptığı konuşmada Türkiye ve türkler hakkında ileri-geri sözler sarfetmiş. Bunun üzerine Gülbenkyan onu aforoz etmiş.

Gülbenkyan:

"— Bu şekilde hareket etmeğe hakkı yoktu" dedi. "Sözlerinin hiç birisini tasvip etmedim. Benim gibi düşünen ermeniler de ekseriyette."

Tüli'den haberler

Müzikal bir hafta

Ankara sosyetesi, geride müzikal bir hafta bıraktı. Violonselist Ayla Erduran ile misafir Marc Aryan'ın konserleri, Operada güzel fransız Carmen'i Marie Luce Bellary'nin aryaları birbirini kovaladı. Ayla Erduranı alkışlayanların başında Feridun Cemal Erkin geliyordu. Müzikten çok hoşlanan eski dışişleri Bakanı bütün konserlere gitti, fransız Carmen'i de Ayla Erduran ile birlikte dinledi. Yüksel Menderes ile eşi de Carmen operasından çok hoşlanıyorlar anlaşılan, fransız Carmen'i dinleyenler arasında onlar da vardı. Yüzlerinde, o günkü Af Komisyonunda alınan kararların izleri okunuyordu.

Marc Aryan'ın hayranları ise Büyük Sinemada buluştular. İtişli-kakışlı bir buluşmaydı bu. Marc Aryan'ı görenler, kendisini resimlerinden daha çirkin bularak büyük bir hayâl kırıklığına uğradılar. Plâklarını dinlemeği konserlerine tercih ettiler. Eh, haksız da değiller...

Fransız Carmen Marie Luce Bollary'ye gelince; ankaralılar onu çok beğendi, çok alkışladılar. Fransız Elçisiyle eşi Mme de Juniac da Carmen şerefine bir supe verdiler. Sahnede siyah saçlı olan Marie Luce Bellary'yi modern taranmış sarı saçlarıyla görmek çoklarını hayli şaşırttı. Elçilikteki toplantının erkek yıldızı da Mete Uğurdu.

Dostluk tazeliyenler

Ankara Tekel Müdürü Melih Sağtür ve eşi, türk - çin dostluğunu desteklemek için bir kokteyl verdiler. Bu vesileyle Milliyetçi Çinin Ankaradaki temsilcileriyle sosyeteden bir grup yanyana geldi. Prof. Muhlis Ete ve eşi, Prof. Yavuz Abadan, Doç. Nermin Abadan, Doç. Muhaddere Özerdim, Melek Güz, Aydın ve Yasemin Tanbay, İstanbuldan Füsun Manyas, Samiye Erer de vardı. İstanbuldan Ankaraya çalışmaya gelen Samiye Erer, şıklığı ve güzelliğiyle dikkati çeken bir genç kız. Ankarada çok beğenildi, çalışmaya başlamadan evlenirse, buna kimse şaşmıyacak. Doç. Nermin Abadan, kokteyldeki kadınları, Üniversiteli Kadınlar Derneğinin doğum kontrolü konusunda açtığı kampanyaya çağırıyordu. Mamak ve Cebecideki askerî dikimevinde görülen ilgi Nermin Abadanı çok ü-

Sağtürlerin kokteylinden bir görünüş
Dostluklar şerefine

mitlendirmiş; bu sebeple, kadınları eğitme ve uyarma kampanyasına bütün aydın kadınların katılmasını istiyor.

Diplomatlar karargâhı

Önemli merkezlerden gelen elçilerimiz Bulvar Palasta karargâh kurdular. Hepsi orada kalıyor, salonda toplanıp konuşuyorlar. Aralarında sadece Mahmut Dikerdem ile Melih Esenbel yok. Onlar ayrı kalıyorlar. Kahire Elçimiz Semih Günver, grupun en esprili elçisi. Günver, Cezayir hikâyeleri, Nasır hikâyeleri ve eski devrin hikayeleriyle arkadaşlarının önüne yakın tarihimizden yapraklar açıyor. Büyük Elçileri görmeğe gelen eski diplomatlar da az değil tabiî. Bunlardan biri de Settar İksel. İksel, meslekten ayrılıp politikaya yöneldiği için biraz pişman görünüyor. Doğrusu, haksızda değil. Politikaya atılırken Bakanlık koltuğuna oturmayı da tasarlamıştı, şimdi bu tasarı çok gerilerde kaldı.

Alâmeriken iftar sofrası

Türk - Amerikan Kadınları Kültür Derneği, ramazanda bir iftar gecesi düzenlemeyi gelenek haline getirdi. Geçirdiğimiz hafta dernek üyeleri, Ankara Palasta bir iftar sofrasında buluştular. Amerikalılar böyle şeylere çok meraklı, pideler ve reçellerle donanmış sofralardan çok hoşlandılar. Dernek Başkanı Şaziye Kipere meraklı sorular yönettiler. Misafirler arasında Amerikan sefiresi Bn. Hart da vardı. Cumhurbaşkanının eşi Bn. Gürsel de bekleniyordu ama, son dakikada gelemiyeceğini bildirdi. O gün Mecliste Johnson'un meşhur mektubunun tartışmaları yapıldığı için Bn. Gürselin gelmeyişini politik sebeplere bağlayanlar oldu. Halbuki Bn. Gürsel, soğukalgınlığından yatıyordu.

Arsebük ve eseri
"Güneş ve Ben"

Renk hasreti dindirenler

Geçirdiğimiz hafta Ankara biraz da renklendi denebilir. Paris dönüşü Muazzez İpar ile evlenip bazı çevrelerde tepki yaratan ressam Rasin Arsebük, Fransız Kültür Merkezinde bir sergi açtı. Onsekiz tablonun yeraldığı serginin açılış kokteylinde birçok gruplar renk hasreti dindirdiler. Gruplar arasında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Rektörü Kemal Kurdaş, Prof. Bahri Savcı, Sıtkı Yırcalı ve eşi, Dışişleri Protokol Umum Müdürü Halûk Kura ve eşi, Güneş Terem ve kızı, Yalçın Kurtbay ve eşi, ankaralı ressamlardan Cemil Eren, Orhan Peker, Fahir Aksoy da varlardı. Rasinin tablolarında renkler ve konular kadar isimler de ilginçti. "Güneş ve Ben", "Baudelaire'e saygı", "Evren" adlı tablolar önünde hayli ilginç tartışmalar yapıldı.

Ramazan eğlenceleri

"Ramazan geleneklerine yabancı elçilikler de uymuş olacaklar: Ankaranın meşhur kokteylleri biraz yavaşladı. Kokteyl yerine şimdi, Meclis ve Senato Başkanları ile Dışişleri Bakanı Çağlayangil şerefine yemekler veriliyor. Geçirdiğimiz hafta İran Elçisi Kafai ve eşi de bir yemek verdiler. Firuzende Çağlayangil de ilk defa bir yemekte bu-undu. Dışişleri Bakanının eşi, öteki Bakanların eşlerine benzemiyor; uzun yıllar vali eşliği yapmış, görgülü, tecrübeli bir hali var. Uzun zamandır Almanyada, kızının yanında kaldığı için gardırobunu da iyi hazırlamış. Sözün kısası, öteki Bakan eşlerini tenkit edenler Firuzende Çağlayangilde tenkit edilecek bir şey bulamadılar. Bu konu görüşülürken bir hanım şöyle bir fikir ileri sürdü:

KONSER — Devlet Operası sanatçılarından soprano Güler Keskinkaya ve tenor Cemil Sökmen, piyanist Augusto Parodi eşliğinde, Türk - Amerikan Kültür Derneğinde, haftanın başındaki Pazar günü saat 16'de başarılı bir konser verdiler. Programda Scarlatti, Mozart, Schubert, Debussy, Ravel, Henri Duparc, Gerschwin, Ulvi Cemal Erkin ve Adnan Saygunun eserlerinden parçalar yer almaktaydı. Yukarda sanatçı soprano Güler Keskinkaya görülmektedir.

"— Biz Bakan eşlerini tenkit ediyoruz yahut beğeniyoruz ama, bu o kadar önemli değil. Bakanlardan ne haber? Çağlayangili de eşi kadar beğenebiliyor muyuz?"

Doğru söze ne* denir?

Balo mevsimi açılıyor

Ankarada balo mevsimi açılıyor artık. Balo tertip komitelerinin çalışmaları hızlandı bile. Bir grup Basın Balosuna hazırlanırken, başka bir grup da İran Elçiliğinde yapılacak Çocuk Bakımı Derneği balosuna hazırlanıyor. Komite üyeleri arasında Turizm ye Tanıtma Bakanının eşi Vedia Kürşad, Refia Çeliker, Lâle Kura, Mina Türkman, Tuna Köprülü de varlar. Bu çekirdek komite çevresinde Ankara sosyetesinin birçok kadını, basını destekliyen çalışmalarla iyi bir balo hazırlamağa çalışıyor, geçen yıllardaki baloların başarısızlığını unutturmak istiyorlar.

TİYATRO

Ankara

Geçen yılın armağanları

Sanatsevenler Klübü, geçen mevsim, Ankara sahnelerinin en başarılı kadın ve erkek oyuncularıyla en başarılı sahneye koyucusunu seçmek için bir jüri kurmuş, jüri de bu sanatçıları seçmiş, hattâ ilân da etmişti. Geçen Pazar günü, Klübün Başkanı Munis Faik Ozansoyun tertiplediği bir törenle, seçilen sanatçılara, seçkin bir davetli topluluğu önünde, armağanları verildi.

Bu armağanlar bronz birer statüetten ibarettir ama, armağanın maddi değerinden çok, mânevi değeri olduğunu söylemeğe lüzum yoktur. Geçen mevsimin en başarılı kadın sanatçısı seçilen Beyhan Hürol -"Hizmetçiler" ve "İsyancılar"daki rolleri için- toplantıya gelmişti. Armağanını Başkandan alırken oldukça heyecanlıydı. Ama heyecanı, TRT muhabirine güzel cevaplar vermesine engel olmadı. Geçen yılın en başarılı erkek sanatçısı ise -"On İkinci Gece"nin Malvolio'su- Cüneyt Gökçerdi. Tiyatronun kollektif bir çaba olduğunu, bu armağanı o çabaya katılan sanatçı arkadaşları adına da almakta olduğunu -ve bir idareci olarak da son Totsis mücadelesinden hayli tecrübe edindiğini- belirtmeği ihmal etmedi. Geçen yılın -"Ayak Bacak Fabrikası" ile en başarılı sahneye koyucusu seçilen Güner Sümer ise, Ankara Sanat Tiyatrosunda, kendi eseri olan "Bozuk Düzen"in matinesinde oynamakta olduğu için, törene gelememişti. Armağanını, onun yerine, tiyatronun müdürü aldı.

Klüp Başkanının tören sırasında bildirdiğine göre, bu armağanlar, bu yıl en iyi yerli oyun yazarı ile en iyi dekoratöre de verilecek, böylelikle yarışma tiyatronun bütün dallarını içine almış olacaktır. Ama galiba, gene de unutulmuş dallar kalacaktır: yılın en başarılı -kadın ve erkek- Opera şarkıcısı, en başarılı -kadın ve erkek- Bale sanatçısı ve Koreografi...

Yeni "Köşebaşı"

Ahmet Kutsi Tecerin unutulmaz oyunu "Köşebaşı", ilk oynanışın-

Oyun : "Bozuk Düzen", (2 bölüm).
Yazan ve sahneye koyan: Güner Sümer.
Tiyatro : Ankara Sanat Tiyatrosu.
Dekor : Aktan Okan-Orhan Dinç.
Işık : Özer Gökkurt.

Oynayanlar : Ekrem Yücel (Ömer), Ayberk Çölok (Turgut), Semiramis Pekkan (Demet), Güner Sümer (Hakkı), Elif Türkan Atamer (Güzin), Aysan Sümercan (Handan), Serap Tayfur (Nermin Abla), Oktay Sözbir (Garson), Asaf Çiyiltepe (Gemici), İsmet Ay (Ragıp), Savaş Dinçel (Deri Ceketli).

Konu : Yazar, kişilerinin sahneye çıkardığı yaşantısı için, "düzeni bozuk bir dünyanın bozuk düzenli bir ülkesinde yaşamak" diyor. Geçen mevsim İstanbul Şehir Tiyatrosunda gördüğümüz oyun, havalı -ve duygulu- bir sosyal çatı içinde, ortahalli bir ailenin -Erzincan felâketinden sonra büyük şehire göçetmiş ve yepyeni bir çevre içinde düzenini kaybetmiş bir ailenin-, başbaşa kalmış dört çocuğunun hüzünlü -ve şiirli- tablosunu çiziyor.

Beğendiğim : Yazarın, sağlam yapılı bir oyun akışı içinde, her birinin insanca gerçekliği "duyulan", canlı kişiler -ve tipler- çizmiş olması. Aktan Okanla Orhan Dinçin sade ve pratik dekoru içinde, oyununa, İstanbuldaki aynı sıcak ifadeyi kazandıran, ölçülü sahne düzeni. İsmet Ayın Ragıp Enişte'de -sanat hayatının en başarılı kompozisyonu olarak- çizdiği ve şimdi daha da olgunlaştırdığı güzel tip. Serap Tayfurun onunkinden geri kalmayan Nermin Abla'sı. Semiramis Pekkanın -tecrübesizliğine rağmen- çekiciliği olan -ve Ayşegül Devrimi aratmıyan Demet'i. Turgut'ta Ayberk Çölokun diri, ifade bakımından ayni rolü oynamış olan İstanbullu meslekdaşını -Doğan Bavliyi- aşan, ölçülü oyunu. Asaf Çiyiltepenin Gemici'deki değişik ve başarılı kompozisyonu.

Beğenemediğim : Küçük Ömer'de Ekrem Yücelin, Hakkı Ağabey'dc Güner Sümerin, Güzin Abla'da Elif Türkân Atamerin, Handan'da Aysan Sümercanın, bu rolleri, sırasıyla, İstanbulda oynamış olan Mazlum Kiperi, Fuat İşhanı, Nedret Güvençi ve Nur Sabuncuyu ne yazık ki çok aratan, tutuk, yavan ve biteviye oyunları. Ankara temsillerinde eser, bu dört önemli rolde, etki ve ifade bakımından çok şey kaybetmiştir.
Sonuç : Böyle olmakla beraber, Ankarada, mevsimin en başarılı birkaç yerli oyunundan biri, toplum yaşantımızın gerçeklerini yansıtması bakımından belki de en önemlisi...

Lûtfi AY

A.S.T.'de "Bozuk Düzen"
Yine de başarılı

dan onsekîz yıl sonra, yeniden Devlet Tiyatrosu sahnesine çıktı. Ama bu sefer perdesini ilk defa açtığı Küçük Tiyatroda değil, Altındağ Tiyatrosunda.

Onsekiz yıllık bir aradan sonra, "Köşebaşı"yı tekrar seyredenler, bir eski İstanbul mahallesinde, eski günlerimizin şiirli bir tablosunu çizen bu güzel eserin renginden, hatta kokusundan birşey kaybetmediğini, sadece biraz daha uzakta kaldığını gördüler.

Uzakta kalan yalnız Kutsi Tecerin çizdiği tablo değildi. Onsekiz yıl önceki temsilin Bekçi'si (Salih Canar), Bakkal'ı (Ragıp Haykır), Kahveci'si (Şahap Akalın), Beybaba'sı (Ulvi Uraz) ve Yabancı'sı (Cüneyt Gokçer) da -pek uzakta olmadıkları halde- bu röprizden uzak kalmışlardı. Eski temsilden oyunda kalan bir Muhtar Ağabey (Saim Alpago) ile Eskici ve Melon Şapkalı (Hâşim Hekimoğlu). Galiba yeni temsilin en yerine oturmuş oyuncuları da onlar. Oysa, Küçük Tiyatronun -ve bir bakıma Devlet Tiyatrosunun- perdesini ilk defa açmış o lan bu oyunda eski rol sahiplerinin, ilk günün heyecanını duyarak sahnede buluşmaları, sendika tartışmalarından ve grev olaylarından sonra, bütün anlaşmazlıkları ve küskünlükleri silip süpürmeğe güzel bir vesile -ve eşi az bulunur bir sanat ziyafeti- olurdu.

Küçük Tiyatroda "Çatlak"lar

Küçük Tiyatro Adalet Ağaoğlunun yeni oyununu oynamağa başladı: "Çatıdaki Çatlak". Çoğu ankaralıların, daha doğrusu ortahalli memur ailelerinin iyi tanıdıkları bir hizmetçi tipini, bütün kazancını elinden alan ve kendisine dayak atmaktan başka bir iş görmeyen kocası, yıldan yıla sayısı artan çocuklarıyla işleyen oyunda, sosyal çatımızın bir değil, birçok çatlakları belirtiliyor. Ama oyunun yazarı bir hanım olduğu halde, Fatma Kadın -Gülsen Alnıaçığın çok başarılı kompozisyonunda oyunun kahramanı- ve kocası, öyle bir dille konuşuyorlar, öyle ayıp sözler ediyorlar ve bazı resmi kulaklar bu sözlerden öylesine rencide oluyorlar ki, Küçük Tiyatroda oynanan metinde de bazı çatlaklar meydana geliyor ve hemen her akşam yapılan çıkarmalarla bu çatlaklar büyüdükçe büyüyor!..

Büyük Meydan sahnesinde "Ninoçka"

Eser fena değil ***ama..***

Oyun : "Ninoçka", (Komedi, 3 perde).
Yazan : Melchior Lengyel.
Türkçesi : Orhan Azizoğlu.
Tiyatro : Büyük Meydan Sahnesi.
Sahneye koyan : Yılmaz Gruda.
Dekor : Aygen Törüner.
Kostüm : Sevim Demir.
Oynayanlar : Çetin Köroğlu (Léon d'Agoult), Teoman Özer (Ivanov), Erdinç Üstün (Brankov), İhsan Sanıvar (Bibinsky), Esin Avcı (Ninoçka), Semiramis Pekkan (Coppelia), Mediha Köroğlu (Stefan Aleksandrovna Orlinov), Altay Tanur (Krasnov), Garson (Zihni Göktay).

Konu : Lengyel'in oyunu, Jacques Deval'in "Şâhâne Züğürtler"ini, daha doğrusu Peter Ustinovun "Romanoff'la Juliett"ini hatırlatan bir komedi: Patise, Çarlık Rusyasının soylu ailelerinden birinin -bir beyaz rus kadınının- elinde kalmış büyük değerdeki tabloları - Rembrandt'ları- Sovyetler hesabına geri almak için gönderilmiş bir rus heyetinin ve onları -pek ağır yürüttükleri- bu görevde denetlemeğe gelmiş olan yaman -ve pek güzel- bir hanım yoldaşın karikatürleri... Bir türlü sonu gelmiyen pazarlığı bitirmeğe ve eğlenceye dalan heyet üyelerinin akıllarını başlarına getirmeğe gelen Ninoçka yoldaşla, tabloları elinde tutan eski Rus Kontesinin parisli genç, zarif ve yakışıklı avukatı arasında, önce "â la russe" bir yaklaşma ile başlıyan. sonra gerçek bir aşk halini alıveren gönül macerası. Bu arada birbirini "tasfiye" etmeğe çalışan Kremlin idarecilerinin -çok işlenmiş- alaylı hicvi...

Beğendiğim : Önce, kısa bir süre içinde, Meydan Sahnecilerin Ankaraya ve seyircilerine kazandırdıkları -300 kişilik- ikinci özel tiyatro. Bu temiz ve aydınlık salonun rahat koltuklarında seyircilerinin, küçük Meydan Sahnesinde yer darlığı yüzünden çektikleri sıkıntıyı unutmaları... Sonra, Ninoçka rolünün Esin Avcı gibi, hayli tecrübe görmüş, genç bir sanatçıya verdiği değişik bir kompozisyon fırsatı içinde, zarif ve inandırıcı bir yüz kazanmış olması... Teoman Özerin Ivanov'da çizdiği başarılı tip, Mediha Köroğlunun, eski Rus Kontesinde dikkati çeken özenli oyunu. Sevim Demirin sovyet kıyafetlerinde nükteli, Ninoşka'nın paris tuvaletlerinde de zevkli kostümleri.

Beğenemediğim : Çetin Köroğlunun, Fransız avukatında, her zamanki sevimliliği içinde, bir değişiklik, ayrı bir tutum göstermeyen -ve rutini aşmıyan- oyunu. Öbür rollerde, rus ajanlarını canlandıran oyuncuların yavan oyunları, kaba çizgiler halinde kalan karikatürler ve Yılmaz Grudanın pek aceleye gelmiş görünen, dağınık sahne düzeni...

Sonuç : Çok daha özenli bir çalışma ile parlak bir sonuç alınabilecek, zevkli, esprili ve eğlenceli bir oyun.

Naciye **FEVZİ**

S İ N E M A

Türkiye

Din ticareti

1950'den sonra gericiliğin en azgın, din sömürücülüğünün en aşırı olduğu sıralarda bile böyle bir duruma rastlanmamıştı. Gerçi yerli filmlerdeki göbek sahnelerinin yerini camiler, minareler, mevlitler, dualı namazlı sahneler gittikçe daha sık almağa başlamış, sonunda iş "Hac Yolu" sömürücülüğüne varmış ve "Hac Yolu" Anadoluda din sömürücülerinin elinde saf halkı kandırmak için uzun bir süre kullanılmıştı: Filmi yedi kere gören -tabii, her seferinde ayrı bilet almak şartiyle- "hac farizesini yerine getirmiş" sayılıyordu. Din sömürücüleri saf halkı kandırmayı daha da kolaylaştırmak için yalnız "Hac Yolu"na mahsus olmak üzere özel bir film seyretme usûlüne bile başvuruyorlardı: Önce abdest alınacak, sonra sinemanın çevresi yedi kere dönülecekti. Film arasında gülsuyu dağıtmak da ihmal edilmiyordu. Ne var ki "Hac Yolu" sömürücülüğü Anadolunun ancak en ücra köşelerinde yapılıyordu. Sonra yerli film diye tanıtılan "Hac Yolu" gerçekte bir Mısır dokümanterine birkaç yerli sahne eklenmesiyle meydana getirilmişti. Bu yıllarda sinema yoluyla din sömürücülüğü zaten hep arap filmleriyle yapılıyordu. "Zuhur al-İslâm"lar, "Bilâl, Müezzin al-Resul"lar, "İntisar al-İslâm"lar, "Mevlid al-Resûl"lar, "Allahu Ekber"ler... yerli filmlerle rekabet etmesin diye arap sinemasının öbür filmlerine kapıyı sımsıkı kapatan sinemacıların seyirciyi sömürmek için dört elle sarıldıkları arap filmleriydi. İşin tuhafı, sözde islâm propagandası yapan bu son derece ilkel, gülünç filmlerin çoğunun yapımcısı da önce Mısırda, sonra Lübnanda çalışan Elie Antoine Khurie adında bir hıristiyandı!

"Hazret-i Para"

Ama "paranın kokusu olmaz" ilkesine dayanan bu islâm propagandıcısı hristiyan gibi, paradan başka bir şey düşünmiyen bizim sinemacılar da arap filmlerini bir yana bırakarak bu işe doğrudan doğruya sarılmışlar, baş döndürücü bir hızla "dinî filmler" çevirmeye başlamışlardır. Bu sinema mevsiminin başındanberi meydana getirilen bu çeşit filmler daha şimdiden yarım düzineyi aşmaktadır. "Hazret-i Yusufun Hayatı", "Hazret-i Eyubun Sabrı", "Veysel Karani", "Cennet Fedaileri", "Hazret-i İbrahim", "Hazret-i Yahya ve Sultanı", "Hak Yolunda Hazret-i Yahya"... beyaz perdede birbiri ardından boy göstermeğe başlamışlardır. Üstelik bu sefer Anadolunun ücra köşelerinde değil, büyük şehirlerin, Başkentin sinemalarında!..

"Dinî filmler", sinemamızın içinde bulunduğu büyük buhran karşısında ne yapacaklarını şaşıran sinemacılarımızın başvurdukları çarelerden en sonuncusudur. Sinemacılarımızı bir süre umutlandıracak en etkili çarelerden biri olduğu da şüphe götürmemelidir. Çünkü bu çeşit filmler birkaç yönden avantajı olan filmlerdir: Bir kere Anadoluda din sömürücülüğüne açık bir pazar vardır. Derme çatma dekor, uydurma kıyafetler, oradan buradan derlenmiş figüranlarla son derece ilkel şekilde meydana getirilen bu filmlerin maliyeti düşüktür. Aynı dekor, elbise ve figüranları aynı çeşitten birkaç filmde kullanmak, ayni dekor, elbise ve figüranlarla aynı çalışma içinde birkaç film çevirmek mümkündür. Sinemacılarımızın en büyük sıkıntılarından biri olan konu darlığı çekilmemektedir. Çünkü "Kısas-ı enbiya"dan sürüyle senaryo çıkarılabilir.

Gündüz insan, gece kurt

Gerçekte bu imkânlar sinemacılarımızın aklını çok önceden bu işe çelmiştir, ama bugüne kadar bu çeşit filmlerin çevrilmemesinin sebebi, sansürün, yabancı birkaç film dışında, din konularının sömürülmesine izin vermemesiydi. Fakat ne olmuşsa olmuş, bir zaman yine aynı tüzükle din sömürücülüğüne karşı çıkan sansürcüler, bugün din sömürücülüğüne yeşil ışık yakmışlardır. Bu yüzden Yeşilçam sokağı sakinlerinden çoğu şimdi cihada çıkmıştır. Kimi din yoluna şehit olmakta, kimi en korkunç işkencelere, eziyetlere katlanmakta, kimi görülmemiş kahramanlıklar yapmakta, kimi mucizeler göstermektedir. Gerçi bu arada sık sık seyircinin yadırgadığı durumlar da ortaya çıkmaktadır: Meselâ seyircinin gedikli "kötü adam", hırsız, ka-

(AKİS — 735)

OPON
BİR ADET
OPON
SİZİ
HUZURA KAVUŞTURUR
Boş yere ıstırap çekmeyiniz
OPON,
baş, diş, adale, lumbago,
romatizma ve sinir
ağrılarını teskin eder.
OPON,
günde 6 tablete kadar
alınabilir